

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ ТОРГОВЕЛЬНО -ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН МІЖ КИТАЄМ ТА ІНДІЄЮ»**

Виконала:
студентка 4 курсу групи УОз-41
спеціальності
«Міжнародні економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»
першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти

 Бавдуй У. В.

Керівник: к.г.н., доц. Казакова Н.А.
(зав.каф.Зайцева А.С.)

Рецензент:

Харків – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Кафедра міжнародних економічних відносин та логістики

Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»

Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
та логістики
Зайцева А.С.**

«____» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Бавдуй Уляні Віталіївни

1. Тема роботи: «Особливості торговельно - економічних відносин між Китаєм та Індією»

керівник роботи к.г.н., доцент Казакова Надія Артурівна

затверджені наказом по університету від «05» лютого 2025 року № 4001-05/312

2. Строк подання студентом роботи 10.05.2025

3. Перелік питань, які потрібно розробити: вивчити сутність міжнародних економічних відносин між країнами; дослідити передумови формування зовнішньо-торгівельних відносин між країнами світу; проаналізувати сучасний стан двосторонніх торгівельних відносин між Індією та Китаєм; провести аналіз товарної структури економічного співробітництва Китаю та Індії; окреслити перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Китаєм та Індією.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1	Розділ 1. Теоретичні основи дослідження торгівельно-економічних відносин між країнами
2	Розділ 2. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку торгівельно-економічних відносин між Індією та Китаєм

5. Дата видачі завдання 01.12.24

Студент Бавдуй У.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Казакова Н.А.
(підпис) (прізвище та ініціали)
зав. каф. Зайцева А.С.

ЗМІСТ

Вступ	5
Розділ 1. Теоретичні основи дослідження торгівельно-економічних відносин між країнами	8
1.1. Сутність міжнародних економічних відносини між країнами	8
1.2. Передумови формування зовнішньо-торгівельних відносин між країнами світу	16
Висновки до першого розділу	22
Розділ 2. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку торгівельно-економічних відносин між Індією та Китаєм	24
2.1. Сучасний стан двосторонніх торівельних відносин між Індією та Китаєм	24
2.2. Аналіз товарної структури економічного співробітництва Китаю та Індії	33
2.3. Перспективи розвитку торгівельно-економічних відносин між Китаєм та Індією	40
Висновки до другого розділу	45
Висновки	47
Список використаних джерел	50
Додатки	58

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження. Процеси трансформації у глобальній політичній та економічній структурі підкреслюють важливість розпаду біполярного світу. Такі зміни сприяють виникненню нових центрів впливу, серед яких безумовно важливу роль відіграють Китай та Індія. Ці дві країни відіграють важливу роль не тільки для забезпечення стабільності та безпеки не лише в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні, а й у глобальному масштабі у всьому світі. Співробітництво Китаю та Індії стає ключовим елементом у побудові міжнародних економічних відносин, це пов'язано з тим, що зростає роль обох країн у міжнародній політиці.

Основою ефективної взаємодії для співпраці цих двох країн безумовно стало підписання ряду меморандумів та угод у сфері культури, медицини, науки та освіти яскраво демонструє прагнення обох країн до побудови конструктивного діалогу. Така багатовекторність співробітництва дозволила зміцнити взаємну довіру та розвивати партнерство на довгостроковій основі. Це все дозволяє не лише розширювати співпрацю, а й створювати умови для вирішення суперечливих питань у сфері торгівлі, попри всі виклики.

Ступінь вивченості проблеми. На сьогодні опубліковано велику кількість наукових праць в галузі співпраці двох країн, а саме Китаю та Індії, в межах зовнішньої торгівлі, але позиції Індії а Китаю постійно посилюються на міжнародних ринках і це викликає певну зацікавленість дослідників як теоретиків так і практиків-аналітиків. Серед закордонних праць вчених таких як Алікберов Е., Азеркін Р., Сандлер Т., так і вітчизняних вчених Довгаль О.А., Голіков А.П., Шуба М.В., Григорова-Беренда Л.І., міжнародні економічні відносини, зокрема зовнішня торгівля набувають окремо важливого значення у відносинах між країнами.

Мета дослідження полягає у вивчення особливостей та окреслення перспектив розвитку торговельно-економічних відносин між Індією та Китаєм.

Для досягнення мети, були поставлені наступні **завдання дослідження**:

- вивчити сутність міжнародних економічних відносин між країнами;
- дослідити передумови формування зовнішньоторгівельних відносин між країнами світу;
- проаналізувати сучасний стан двосторонніх торгівельних відносин між Індією та Китаєм;
- провести аналіз-товарної структури економічного співробітництва Китаю та Індії;
- окреслити перспективи розвитку торговельно-економічних відносин між Китаєм та Індією.

Об'єктом дослідження є процес розвитку торговельно-економічних відносин між країнами світу.

Предмет дослідження особливості торговельно-економічних відносин між Індією та Китаєм.

Інформаційною базою для проведення дослідження стали наукові, науково-популярні та навчальні видання, періодична література, нормативно-правові акти, статистична звітність країн (Індії та Китаю), що публікується авторитетними світовими виданням, інформація Інтернет-ресурсів - спеціалізованих сайтів і порталів з даними стосовно зовнішньоторгівельних відносин, результати проведених аналітичних і статистичних досліджень.

Апробація результатів дослідження. Основні питання розкриті у бакалаврській роботі, були представлені на XX всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин», яка відбудеться 28 лютого 2025 року в ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу» Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Структурно робота складається зі вступу, двох розділів, висновків; містить 58 сторінок тексту, 11 рисунків, 4 таблиці, 1 додаток. Список джерел містить 52 найменування літератури, з них 35 електронні публікації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОРГІВЕЛЬНО - ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ КРАЇНАМИ

1.1 Сутність міжнародних економічних відносин між країнами

Однією з визначальних рис розвитку світового господарства є саме розвиток міжнародних економічних відносин у XX сторіччі. У цей період відбувається суттєве розширення та поглиблення економічних зв'язків між країнами, інтеграційними об'єднаннями, а також окремими компаніями та організаціями. Інтеграційні процеси сприяли зростанню міжнародної торгівлі, інвестиційній співпраці та глобалізації виробництва, що значно вплинуло на розвиток світової економіки. Сутність міжнародних економічних відносин полягає у визначенні цього поняття, факторах які впливають на формування таких відносин, взаємодії учасників в ході побудови цих відносин.

Міжнародні економічні відносини (МЕВ) – це система відносин, що виникають між суб'єктами з різних країн з приводу виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів, послуг, капіталів, ідей в умовах обмеженості ресурсів і міжнародного поділу праці в межах світового господарства [30].

Міжнародні економічні відносини мають системний характер, який є яскраво вираженим, бо це складна система економічних зв'язків з виробництва, розподілу, обміну та споживання всього, того, що вийшло за межі національних кордонів країни виробника [31].

Міжнародні економічні відносини (МЕО) – комплекс економічних відносин, який має багаторівнів, економічні відносини які виникають між суб'єктами світової економіки. На рисунку 1.1. окреслено рівні міжнародних економічних відносин. Традиційно виокремлюють такі рівні міжнародних економічних відносин, як макрорівень (рівень міждержавних зв'язків), мікрорівень (зв'язки між компаніями різних країн), метарівень (зв'язки

галузевого та регіонального значення) міждержавних процесів. Важливо зазначити, що рівні міжнародних економічних відносин також варто розглядати за ступенем розвитку стосунків між суб'єктами міжнародних економічних відносин, за ступенем тривалості та термінів дії угод [30].

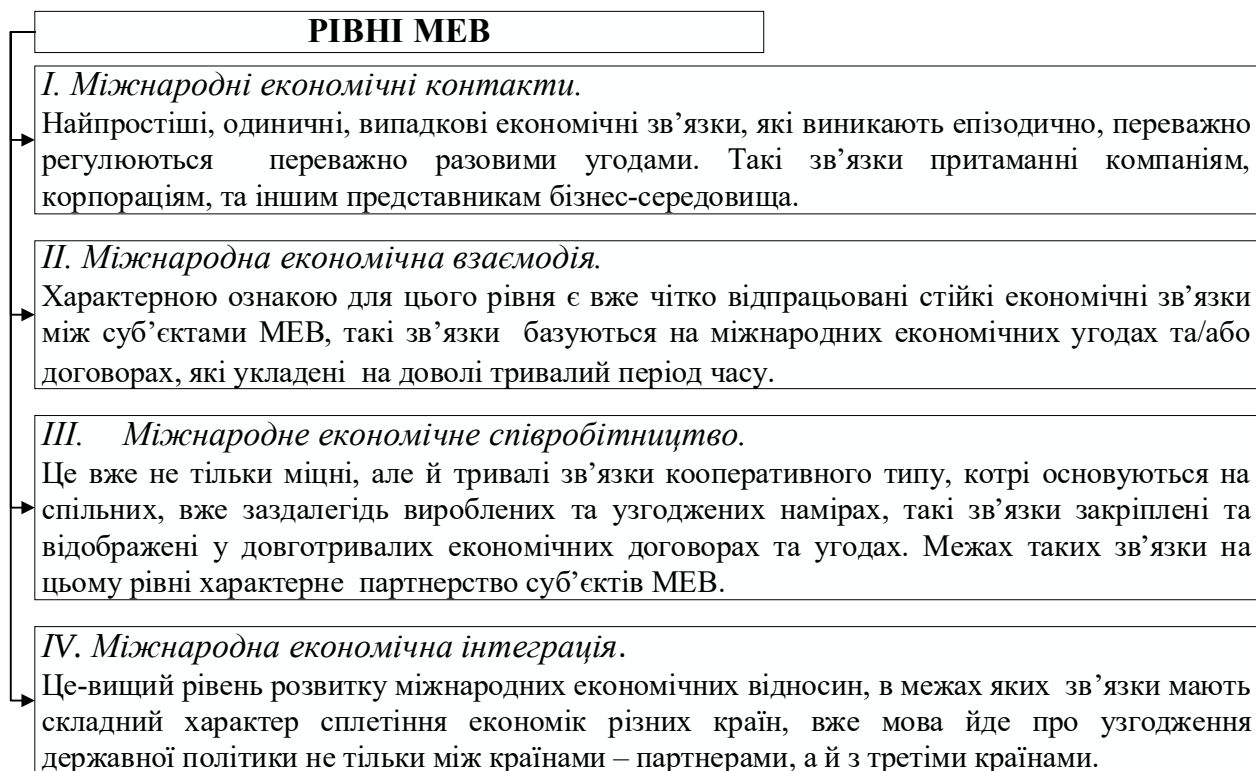

Рис. 1.1. Рівні міжнародних економічних відносин

Джерело: побудовано автором за матеріалами [29,30,31]

Кожен з рівнів, враховуючи той факт, що переходячи на кожний наступний ущільнюються зв'язки між країнами, рівні не виокремлюють попередній, і не являє собою протилежне до попереднього, а навпаки є проявом усталеного, поглибленого розвитку у бік продовження та посилення відносин, тобто кожен наступний рівень містить в собі більшість ознак у порівнянні з попереднім.

Як зазначалось вище, що міжнародні економічні відносини це складний багатограний процес між суб'єктами, навколо об'єктів.

Суб'єкти – це учасники міжнародних економічних явищ та процесів, що зосереджують фокус своєї діяльності на реалізації своїх економічних інтересів. До суб'єктів належать компанії, транснаціональні корпорації, держави.

Об'єкти – це те, на що спрямована господарська діяльність суб'єктів світового господарства. Об'єктом можуть бути товари у матеріальній формі, послуги, технології, капітал, робоча сила.

Не залежно від рівня міжнародних економічних відносин, ці відносини мають характерні ознаки, до яких відносять наступні:

1) суб'єктів міжнародних економічних відносин є відокремленими у національно-економічній сфері, окремими суб'єктами є нерезидент;

2) укладені угоди носять транскордонний характер і пов'язані з виробництвом розподілу та споживання матеріальних благ, товарів та послуг, зважаючи на той факт, щл основою цього є міжнародний поділ праці;

3) всі утворені, побудовані міжнародні економічні відносини однотипні, бо носять ринковий характер в межах якого зв'язки обумовлені товарно-грошовою взаємодією;

4) міжнародним економічним відносинам присуща дія закону попиту та закону пропозиції, а також вільного ціноутворення;

5) світовий ринок міжнародних економічних відносин спільний з ринком національним, спостерігається конкуренція товарів та послуг, продавців та покупців, але конкуренція більш жорства і різноманітна за формою, варто зазначити, що товарів на світовому ринку обертається набагато більше товарів;

6) реалізуються міжнародні економічні відносини повністю залежать від існуючої інфраструктури та спеціальних функціонуючих інститутів, до яких слід можна віднести: міжнародні фінансово-кредитні установи, економічні організації (Світова Організація Торгівлі, Міжнародний Валютний Фонд, Єврокомісія, ЄБРР);

7) схильні до монополізації міжнародні економічні відносини;

8) найвктивніша форма міжнародних економічних відносин яу наразі розвивається у світі це передача та обмін новітніми технологіями;

9) міжнародні економічні відносини не звільнюються від національного, регіонального, міжнародного регулювання [33].

Аналізуючи літературні джерела, вчені економісти міжнародники виокремлюють питання щодо форм міжнародних економічних відносин, які є певним їх проявом завдяки якому як раз відносини виражаються, основні форми сучасних міжнародних економічних відносин наведено на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Форми міжнародних економічних відносин

Джерело: складено автором за матеріалами [32]

Розглядаючи кожну з форм, можна зазначити, що першою формою прояву міжнародних економічних відносин є міжнародна торгівля, яка має

характеристику обміну товарами та послугами шляхом переміщення через державні кордони. Вчений Адам Сміт обґрунтував зазначав, що основа розвитку міжнародної торгівлі лежить відмінність абсолютних витрат. Теорія А. Сміта була розвинена Д. Рікардо, який сформулював принцип порівняльних переваг, що кожній державі доцільно спеціалізуватися з виробництва тих товарів, за якими вона має порівняно нижчі витрати праці та капіталу [2, 51].

У концепціях торгівлі, що базуються на думках та положеннях видатних вчених, торгівля це не просто як взаємовигідний обмін, але і як засіб, який дозволяє скоротити розрив у рівні економічного, технологічного розвитку між державами. Таким чином, зовнішньоторговельна співпраця нерозривно пов'язана з міжнародними економічними відносинами.

Міжнародний рух капіталу - це зустрічний рух капіталів між країнами, що в свою чергу викликане розширенням співробітництва міжнародного масштабу, також глобалізацією світогосподарських зв'язків. Виокремлюють дві форми міжнародного руху капіталу, перша – це підприємницька форма (з метою отримання прибутку); друга це позикова форма (з метою отримання позичкового відсотка) [51].

Така форма, як міжнародна трудова міграція, сьогодні є актуальною. Сутність цієї форми полягає у пересуванні робочої сили за межі національних кордонів, строком на понад один рік. Відповідно до класифікації ООН, розрізняють такі види міжнародної міграції, а саме безповоротна, проживання, сезонна, тимчасова, маятникова, вимушена.

Така форма, як міжнародні валютно-кредитні фінансові відносини бере за основу господарські зв'язки між суб'єктами світової економіки у процесі здійснення торгівлі міжнародними фінансовими інструментами.

Найактуальніша форма, яка з кожним роком набуває все більшого прояву, це міжнародна економічна інтеграція. Міжнародна економічна інтеграція – це складний процес розвитку стійких економічних зв'язків та поділу праці

національних господарств, який, охоплює зовнішньоекономічний обмін та сферу виробництва, веде до тісного переплетення національних господарств та створення єдиного господарського комплексу у регіональному масштабі. Спираючись на класифікацію автора Б. Балаши виокремлюють такі форми інтеграції: зона вільної торгівлі, спільний ринок, митний союз, економічний та валютний союз та повна економічна інтеграція. В сучасних умовах існують три центри економічної інтеграції це Європа, Північна Америка та Азіатсько-Тихоокеанський регіон [28].

Незважаючи на те, що кожна з окреслених форм прояву міжнародних економічних відносин має специфічну сферу та механізм реалізації, форми тісно взаємопов'язані між собою та утворюють систему, ця система і є міжнародними економічними відносинами.

Оскільки міжнародні економічні відносини за своєю сутністю це складна система, яка має рівні, різні форми прояву, країни прагнуть до постійного розвитку, і вже сьогодні явно спостерігається посилення тісної взаємодії.

Сьогодні лідерами міжнародної арени є розвинені країни (США, Індія, Китай, Японія, Німеччина, Франція та інші), на частку яких припадає до три чверті всіх видів економічних зв'язків. Країни, що розвиваються, обмежується поставкою в розвинені країни сировини, продукції тропічного землеробства та дешевої робочої сили.

Серед країн, компаній, організацій посилюється конкуренція вже не на міжнародному рівні, а на глобальному рівні, що в свою чергу чинить тиск на галузі національного виробництва. Такі події призводять до зростання протекціоністських настроїв, що в свою чергу, активізує та популяризує політичні рухи, і призводить до розчарування тих, хто залишився осторонь від вигод глобалізації.

Починаючи ще з 70-х років ООН було прийнято ряд програм метою яких було розвиток міжнародних відносин на рівноправній основі участь країн у

світовому господарстві, основні фактори що впливають на розвиток міжнародних економічних відносин – наведено на рисунку 1.3.

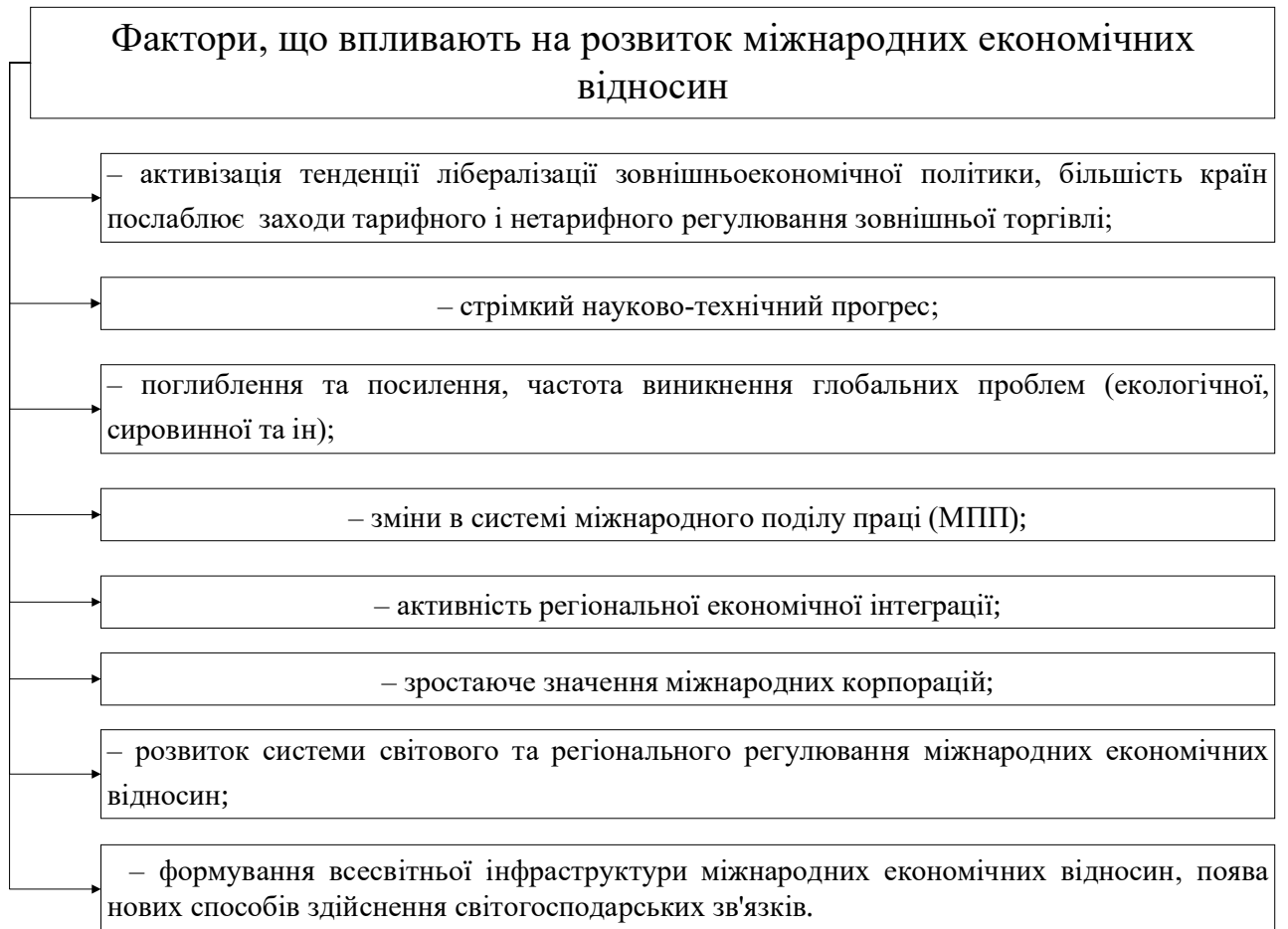

Рис. 1.3. Фактори, що впливають на розвиток МЄВ

Джерело: складено автором за матеріалами [30,31,32].

Враховуючи окреслені фактори, необхідними умовами для неспинного розвитку міжнародних економічних відносин характерно наступне: а) використання ринкових методів господарювання; б) нарощування військових ресурсів та посилення взаємозалежності країн від вітчизняних товарів; в) посилення та активне впровадження інформаційно-цифрових ресурсів з метою активізації цифрової революції та інтенсифікація процесу глобалізації.

Однак, глобалізація та глобалізаційні процеси мають свої власні виклики. Науковці, практики та експерти-аналітики підкреслюють той факт, що уряди

країн та організації як правило не встигають за темпами проців, що відбуваються, та не в змозі за короткий проміжок часу адаптуватися до супутньої економічної нестабільності.

Для більш детального розуміння впливу глобалізації на міжнародну економічну систему, відносини, необхідно аналізувати не тільки процес, а його ключові елементи, це в свою чергу дозволить виявити як позитивні сторони, так і ризики, щоб знайти баланс між інтеграцією та захистом національних інтересів кожної країни.

Оскільки міжнародні економічні відносини це складна система, яка постійно змінюється, розвивається, трансформується під впливом багатьох факторів, за останні роки під впливом глобалізації зазнала значних змін. Саме під впливом глобалізаційних змін відкрились нові можливості для побудови каналів обміну товарами, послугами, людськими ресурсами та технологіями, що і посприяло підвищенню добробуту та якості життя у багатьох країнах [33].

Завдяки лібералізації торгівлі, розвитку виробництва та залученню інвестицій, глобалізація стимулювала економічне зростання, інновації та продуктивність, а також активізували місцеве виробництво та інноваційні процеси.

Враховуючи, вище зазначене, під міжнародними економічними відносинами розуміється сукупність економічних відносин між окремими країнами інтеграційними об'єднаннями, окремими підприємствами, міжнародними корпораціями щодо виробництва, розподілу, обміну та споживання як матеріальних благ, так і послуг.

На практиці міжнародні економічні відносини знаходять свій прояв в процесі обміну між країнами та їх суб'єктами господарювання, що виробляють товарів та надають послуг, такі суб'єкти мають відносини виробничо-коопераційні, науково-технічні, валютно-фінансові та кредитні, інвестиційні,

інформаційні, технологічні зв'язки, а також між ними може спостерігатись рух трудових ресурсів.

1.2 Передумови формування зовнішньоторгівельних відносин між країнами світу

Виникнення та побудова відносин між різними країнами світу має давню історію, вона є тривалою і надзвичайно складною. Всі країни протягом декількох століть мали спільні точки дотику у сфері торівлі, культури та релігії, але інтенсивність контактів та відносин залежала від певних історичних подій та умов. Саме у XX сторіччі настав новий етап в їхніх відносинах, а саме після утворення Китайської Народної Республіки (1949 р.) та Республіки Індія (1950 р.), були встановлені офіційні дипломатичні зв'язки. Проте через історичні саме територіальні суперечки, такі як конфлікт у прикордонних районах, відносини довгий час залишалися напруженими. Особливо прояву це набуло у 1962 році під час китайсько-індійської прикордонної війни. З кінця 1980-х років двосторонні відносини поступово нормалізувались. Відбулись зміни в архітектурі міжнародних відносин, а також економічне зростання обох країн сприяли переходу на новий етап партнерства. Зосереджуючи увагу на відносинах між такими країнами Китаєм та Індією, варто зазначити що це потужні товаровиробники, мають сильні виробничі потужності, активно приділяють увагу розбудові інфраструктурі.

Китай і Індія — це країни з величезними ресурсами як людськими так і природними, найпотужнішим військовим потенціалом та вагомою роллю у міжнародних організаціях. Як сусідні країни та регіональні лідери Азії, вони відповідальні за забезпечення безпеки [19].

Останніми десятиліттями весь світ є свідком створення правової бази для потужної співпраці, яка охоплює різні рівні взаємодії — від урядових контактів

до міжособистісних відносин між народами. Це в свою чергу сприяє досягненню великих результатів, перехід на нові рівні співпраці в економічній, політичній та культурній сферах, не дивлячись на те, що і залишаються певні виклики та питання безпеки та територіальних претензій [20].

Вже у 2019 році індійсько-китайські відносини вийшли на принципово новий рівень, це сталося завдяки тому, що зустріччу неформального формату лідерами двох країн було вирішено запустити механізм гнучкого та відкритого формату обговорення стратегічно вадливих питань між Китаєм та Індією, при цьому сприяючи зміцненню взаємної довіри. В цей же період не дивлячись на виклики пандемії лідери вирішили організувати приблизно 70 спільних заходів (по 35 від кожної країни). Від заходів очікувалось посилення співпраці, посилення та розвитку китайсько-індійських зв'язків.

У серпні 2019 року були підписані ключові двосторонні документи, що стосуються гуманітарної складової співробітництва (програма культурного обміну між Індією та Китаєм на 2019–2023 роки, яка стала важливим інструментом для взаємного знайомства з традиціями, мистецтвом і культурою двох країн; меморандум про взаєморозуміння в галузі традиційної медицини, що підкреслив важливість співпраці у сфері охорони здоров'я та збереження традиційних знань; меморандум про взаєморозуміння зі спортивної співпраці, який спрямований на розвиток дружніх зв'язків через спортивні змагання та обмін досвідом у цій галузі [22].

На нашу думку, такі ініціативи демонструють прагнення країн до розширення вирішення кола не лише політичного й економічного, ще й зміцнення культурних, медичних і соціальних зв'язків. Це свідчить про усвідомлення важливості «м'якої сили» в побудові стабільних та довгострокових відносин між Китаєм та Індією.

Виникнення відносин та подальший розвиток цих відносин між країнами такими як Китай та Індія мають так основу, як можливості економічного

характеру та потенційні можливості, а особливо зовнішньоекономічний потенціал. Для виявлення цього потенціалу доцільно порівняти макроекономічні показники країн, для того, щоб мати обґрунтування виникнення відносин. У таблиці 1.1. наведено основні макроекономічні показники Індії та Китаю.

Таблиця 1.1.

Основні макроекономічні показники Індії та Китаю

Категорія	Індія	Китай
Населення, 2023	1 425 937 441 осіб	1 425 744 008 осіб
ВВП, 2023	3,55 трлн дол. США	17,79 трлн дол. США
ВВП (на душу населення), 2023	2 484,85 дол. США	12 614,06 дол. США
Державний борг	$5,29 \times 10^{11}$	$2,0325 \times 10^{12}$
Іноземні інвестиції	100 млрд дол. США	136 млрд. дол. США
Експорт, 2023	112 млрд долларов США	302,3 млрд дол. США
Імпорт, 2023	66.34 блн дол. США	214.87 блн дол. США
Рівень безробіття, 2023	7,1 %	5,2 %
Інфляція, 2023	5,5%	0,3 %
Фондовий ринок (Капіталізація), 2023	4,8 трлн дол. США	12 трлн дол. США
Doing Business (Рейтинг країн за показником створення «благосприятливого» середовища ведення бізнесу)	63	3

Джерело: складено автором за матеріалами [18,19,20]

Порівнюючи наведені макроекономічні показники, слід зазначити, що це дві потужні країни, останніми роками спостерігається інтенсивне зростання саме Індії, і прогнози, що надає Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, очікують перспективи економічного зростання Індії.

Спираючись на ці прогнози, протягом найближчого часу економіка Індії навіть здатна обігнати китайську, і стане навіть найшвидшою економікою світу. Нарощування економічного зростання активності Індії в свою чергу буде збільшувати обсяги перевезень, розвивати портову інфраструктуру та зміцнювати позицій Індії на світовій арені.

Хоча Індія має значний потенціал для випередження Китаю за темпами економічного зростання, реалізація цих прогнозів залежить від успішного вирішення внутрішніх викликів.

Наприклад, таких як поліпшення бізнес-клімату не лише сприятиме економічному зростанню, але й підвищить конкурентоспроможність Індії на глобальній арені.

Одним із ключових викликів залишається покращення загального ділового клімату. Попри позитивні економічні тенденції, корупційні скандали, дефіцит бюджету та дисбаланс у зовнішній торгівлі створюють перешкоди для стабільного розвитку.

Відносини між Китаєм та Індією є багатовимірними, що пояснюється як історичними суперечностями, так і сучасними геополітичними викликами, але враховуючи всі виклики, предумови, перешкоди, всі відносини, що виникають між країнами та носять міжнародний характер мають обґрунтованість та інституційне підґрунтя [17].

Вже сьогодні індійсько-китайські торговельно-економічні відносини спираються на інституційні механізми, які представлені у вигляді діалогів-перемовин. Це є основою для обговорення різноманітних питань співпраці та зміцнення взаємин у різних секторах.

Інституційні механізми сприяють усуненню бар'єрів у співпраці та підвищують прозорість двосторонніх відносин; робочі групи зосереджуються на різних аспектах економіки, технологій, сільського господарства, енергетики, щов свою чергу охоплює вирішення питань доволі широкого спектру. Створено багато різних спільних робочих груп, щодо посилення співпраці у різних сферах, а саме: спільна робоча група зі співробітництва в галузі розвитку навичок та професійної освіти; з інформаційно-комунікаційних та високих технологій; зі співробітництва промислових парків; з регіональної торгової угоди (РТС); спільна індійсько-китайська робоча група з сільського

господарства; спільна індійсько-китайська робоча група із співробітництва в галузі енергетики; спільна дослідницька група з економічного коридору ВСІМ (Бангладеш-Китай-Індія-М'янма).

Створення таких механізмів свідчить про зацікавленість обох країн у побудові довгострокового партнерства - таблиця 1.2.

Таблиця 1.2.

**Основні інституційні механізми побудови довгострокового
партнерства між Індією та Китаєм**

Інституційний механізм	Рік створення	Мета	Досягнення	Робочі сектори/ групи:
Спільна група з економічних відносин, науки і технологій (JEG)	1988 р. під час візиту прем'єр-міністра Індії Раджива Ганді до Китаю.	Обговорення торговельної співпраці.	Проведено 11 засідань, останнє – у березні 2018 р. у Делі.	1) Співробітництво в галузі економічного та торговельного планування (ETPC). 2) Статистичний аналіз торгівлі (TSA). 3) Сприяння торгівлі послугами (TIS).
Стратегічний економічний діалог (SED)	Рік створення: 2010 р. під час візиту прем'єр-міністра Китаю Вень Цзябао до Індії. Співголови: Заступник голови NITI Aayog (Індія) та голова NDRC (Китай).	Обговорення макроекономічної співпраці.	Проведено 6 засідань, останнє – у вересні 2019 р. у Нью-Делі.	Інфраструктура. Навколишнє середовище. Енергетика. Високі технології. Фармацевтика.
Діалог NITI Aayog – Development Research Centre of China (DRC)	Рік створення: 2015 р. за підсумками візиту прем'єр-міністра Індії Нарендри Моді до Китаю.	Обговорення питань глобального економічного співробітництва	Проведено 5 засідань, останнє – у листопаді 2019 р. в Ухані.	Енергетика. Високі технології. Інновації.
Індійсько-китайський фінансовий діалог	Рік створення: 2005 р. за підсумками візиту прем'єр-міністра Китаю Вень Цзябао до Індії.	Розгляд фінансових питань співробітництва.	Дев'яте засідання відбулося у вересні 2019 р. у Нью-Делі.	Сфера фінансів та банківських послуг

Джерело: складено автором за матеріалами [47]

Попри зусилля з розбудови інституційних механізмів та спільних ініціатив, китайсько-індійські відносини залишаються складними через низку ключових перешкод. Існують і сьогодні певні аспекти, які заважають зміцненню співпраці між двома країнами.

По-перше, це історичні територіальні суперечки, а саме тривалі конфлікти щодо прикордонних територій залишаються основною перешкодою. Наслідки Китайсько-індійської прикордонної війни у 1962 р. досі впливають на двосторонні відносини та вирішення спору щодо трериторій спірні території Аруначал-Прадеш та Аксайчин триває досі. Індія вважає ці території своїми, тоді як Китай включає їх до своєї юрисдикції. Ці суперечки періодично призводять до збройних сутичок, зокрема у 2017 та 2020 роках.

По-друге, це економічні сутички, антидемпінгові розслідування, а саме Індія регулярно ініціює такі розслідування щодо китайських компаній, зокрема в секторі електроніки та виробництва смартфонів, що призводить до накладання значних штрафів. Жорстка критика ініціативи «Один пояс, один шлях», Індія розглядає цей проєкт як загрозу своїй регіональній безпеці. Нью-Делі бойкотувала міжнародні форуми у 2017 та 2019 роках і відмовилася підтримати цю ініціативу на саміті ШОС у 2023 році [15,16].

По-третє, це геополітична конкуренція, а саме, деякі дії Китаю у Південній Азії викликають серйозне занепокоєння Індії:

а) співпраця з Пакистаном, Китай активно підтримує Пакистан у сфері безпеки та оборони, що створює стратегічний тиск на Індію;

б) оренда порту Хамбантота (Шрі-Ланка), цей крок Пекіна сприймається як посилення його військової присутності у регіоні;

в) розширення впливу в Індійському океані, активність Китаю на Мальдівах, у Бенгальській затоці та прибережних державах сприймається Нью-Делі як спроба стратегічного «оточення».

Незважаючи на потенціал співпраці у рамках таких форматів, внутрішні протиріччя між Індією та Китаєм обмежують їх ефективність, внутрішня напруженість заважає реалізації спільних проєктів.

Висновки до першого розділу

1. Міжнародні економічні відносини – це складна система господарських зв'язків між національними економіками країн, які включають торговельно-економічну, фінансову, інвестиційну та інші сфери та форми співпраці. Такі відносини базуються на міжнародному розподілі праці, спеціалізації виробництва, інтернаціоналізації господарського життя та наукових досягнень. До механізму реалізації міжнародних економічних відносин включають організаційні та правові норми, діяльність міжнародних організацій та система міжнародного маркетингу. У сучасних умовах розвитку міжнародним економічним відносинам характерні такі риси: ринкові методи господарювання, взаємозалежність країн, вплив інформаційної революції: цифровізація, автоматизація та розвиток інформаційних технологій суттєво змінюють способи ведення бізнесу та комунікації між державами, глобалізація. Міжнародні економічні відносини є ключовою складовою глобального економічного простору, що визначає динаміку міжнародної співпраці між країнами.

2. Китайсько-індійські відносини мають історичний характер та завжди мали його багатограним, включаючи як співпрацю, так і конфлікти. У сучасних умовах глобалізації та регіональної інтеграції ці дві великі азійські країни змушені адаптувати свої взаємини до нових реалій, незважаючи на наявні проблеми. Однією з ключових особливостей сучасних китайсько-індійських відносин є створення міцної нормативно-правової бази. Початкові угоди переважно стосувалися врегулювання прикордонних суперечок. Згодом

акцент змістився на розробку документів, спрямованих на розвиток торговельно-економічного співробітництва. Підписані угоди охоплюють практично всі аспекти співпраці, зокрема економіку, енергетику, інфраструктуру, освіту, науку та технології. Такий підхід дозволяє говорити про високий рівень взаємодії, який поступово вибудовувався на основі спільних інтересів і стратегічного бачення. Сучасні китайсько-індійські відносини є прикладом складного поєднання конкуренції та співпраці. З одного боку, геополітичні, прикордонні та економічні суперечки ускладнюють взаємини. З іншого боку, стратегічна взаємодія у ключових галузях і наявність розвиненої договірно-правової бази сприяють підтриманню стабільності та розвитку відносин.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГІВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН МІЖ ІНДІЄЮ ТА КИТАЄМ

2.1. Сучасний стан двосторонніх торгівельних відносин між Індією та Китаєм

У двосторонніх відносинах важливу роль відіграє економіка країни. Побудова торгівельних зв'язків дозволяє країні отримати доступ до ресурсів, якими вона не володіє, інвестиції можуть надати необхідний капітал для розбудови інфраструктури, розвитку промисловості та технологій, покращити людський капітал за рахунок підвищення якості освіти та охорони здоров'я, а також забезпечити обмін інноваційними технологіями.

Торгові відносини у XXI сторччі почали розвиватись більш активніше, ніж у попередні роки. Ще у XX сторіччі (1950-ті роки) обсяг торгівлі становив лише 126,7 млн рупій, і активізація торгових обмінів почалася лише з 1978 р. У 1984 р. було підписано двосторонню торговельну угоду, в якій було закріплено режим найбільшого сприяння (The Most Favoured Nation Agreement), а 1988 р. коли Р. Ганді приїхав з візитом до Китаю, було ухвалено рішення про те, що розвиток торговельно-економічних зв'язків не повинен бути прив'язаний до вирішення існуючих конфліктних ситуацій [14].

Сьогодні економічна взаємодія між Індією та Китаєм демонструє динамічний розвиток, хоч і характеризується певною асиметричністю. Головними особливостями цієї динаміки є значне зростання обсягу торгівлі та суттєва перевага китайського імпорту над індійським експортом.

Виокремлюють основні етапи розвитку, а саме початкове зростання відбулось з початку 1980-х років до 2000-х, до кінця 1980-х років Індія та Китай тільки розпочинали свій активний розвиток побудови економічних зв'язків. Вже

у 2000-ні роки двосторонній товарообіг почав зростати дуже високими темпами навіть до 100 відсотків на рік у деякі періоди відносин.

У 2010-тих роках почався кризовий період, у 2008 році обсяг торгівлі сягнув 41,7 млрд дол. США, 2012-2014 роки також ці трендові зміни залишались позитивними, і вже у 2018 році обсяг торгівлі досягнув рекордних 90 млрд. дол. США [19].

Китайський імпорт значно перевищував показники індійського експорту. У 2018 році показник імпорту з Китаю сягнув позначки 73,6 млрд. дол. США, індійський експорт склав лише 16 млрд дол. США, такий показник індійського експорту продемонстрував нестійке зростання з падінням до 8,9 млрд дол. США 2020 року, проте з 2021 року почав відновлюватися, дані графічно представлено на рисунку 2.1.

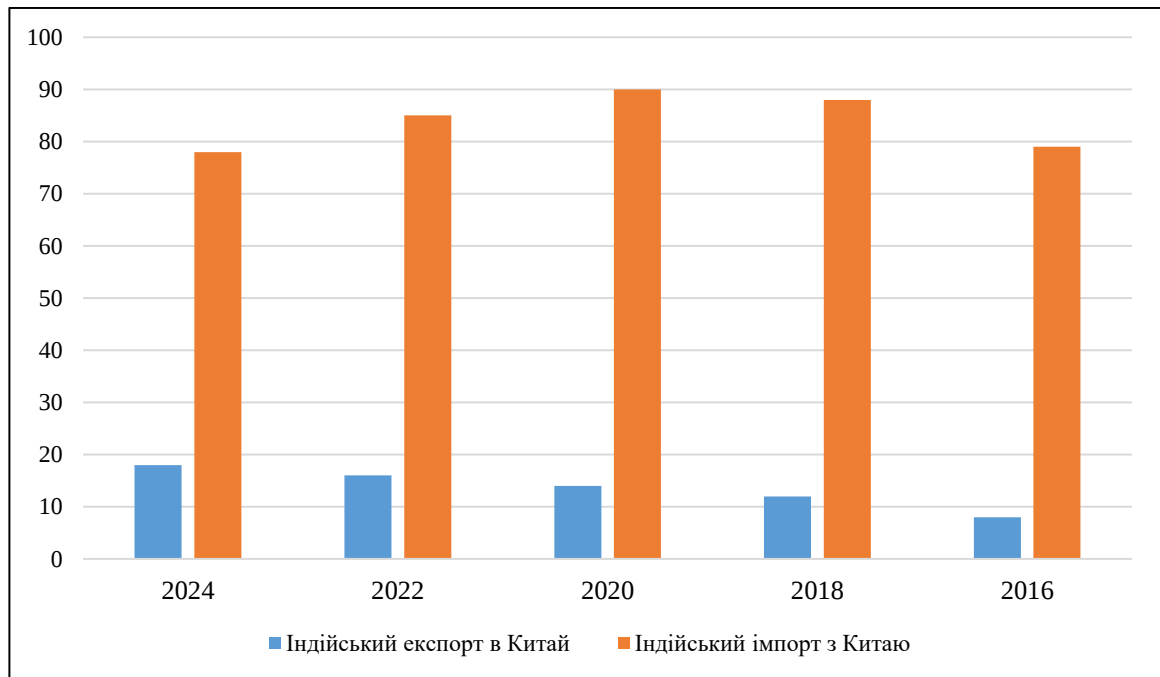

Рис. 2.1. Динаміка експорту та імпорту в індійсько-китайських відносинах, млрд дол. США, 2016-2024 рр

Джерело: складено автором за матеріалами [16,17].

Наведені дані на рисунку 2.1. чітко підкреслюють дисбаланс між імпортом і експортом у торговельних відносинах між двома країнами гігантами, а саме

Індією та Китаєм. Ці дані свідчать про значну перевагу китайського імпорту над індійським експортом, що створює певні економічні виклики для Індії.

Варто зазначити, що динаміка імпорту у зазначений період має прискорення темпів приросту імпорту, яке сягнуло 34,7%. До 2018 року обсяг імпорту з КНР становив 73,6 млрд дол. США, що стало новим рекордом.

Динаміка експорту лише з 2017 року намітилося поступове зростання експорту, яке у 2018 році досягло 16,4 млрд дол. США. Торгівельний дефіцит був спричинений між обсягами імпорту та експорту протягом років на користь Китаю, у 2018 році дефіцит становив понад 57 млрд дол. США.

На рисунку 2.2. представлено взаємну торгівлю, а саме експорт, імпорт та зовнішньоторгівельний оборот Китаю та Індії за період з 2018 по 2022 роки, у млрд дол. США

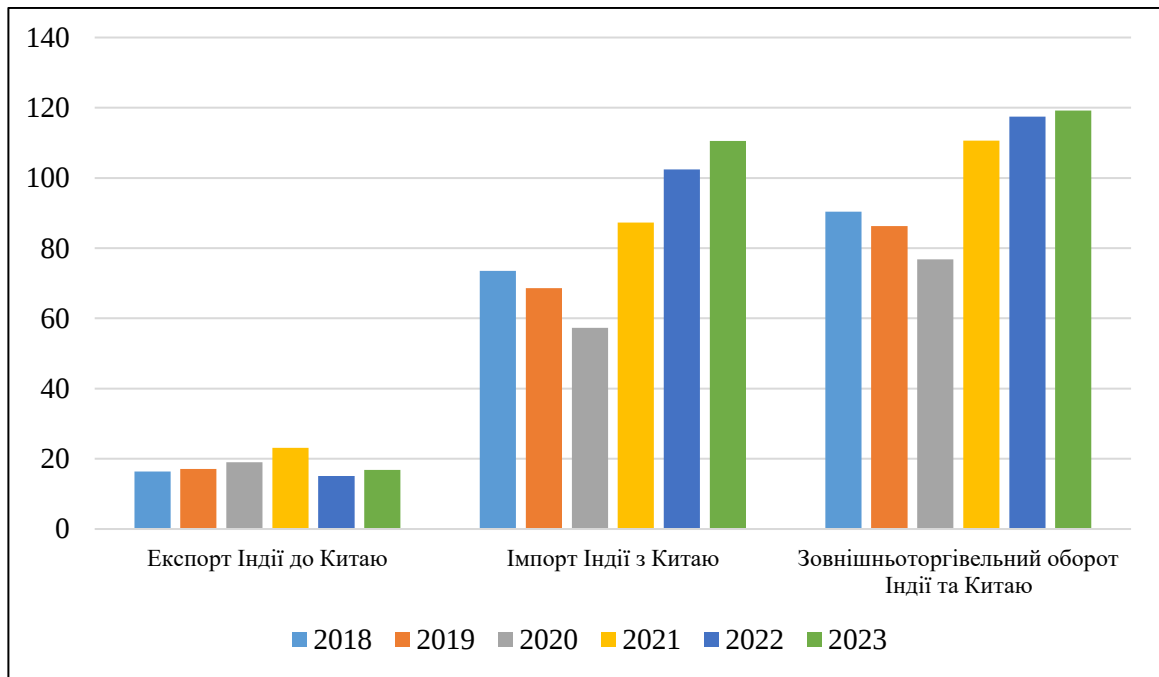

Рис 2.2. Взаємна торгівля Китаю та Індії за період з 2018 по 2023 роки, у млрд дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [18,41]

Експортні операції з Індії до Китаю досягли піку в 2021 р., але різко скоротились у 2022 р., відбиваючи негативний темп приросту. З іншого боку,

імпортні операції до Індії з Китаю продовжував зростати, при цьому у 2022 р. відзначається помірний темп приросту. Загальний зовнішньоторговельний оборот двох країн також продовжував збільшуватися, але темпи були стриманішими ніж, експорт. Незважаючи на згадані вище коливання, загальні тенденції свідчать про взаємну торгівлю, що розвивається між Китаєм і Індією, зміна динаміки торгівлі між Китаєм та Індією наведено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Зміна динаміки торгівлі між Китаєм та Індією за 2019-2022 роки

Рік	Експорт Індії в Китай	Імпорт Індії з Китаю	Зовнішньоторгівельний оборот Індії та Китаю
Темп приросту, %			
2019	4,7	-7,4	-5,18
2020	10,2	-14,1	-9,21
2021	21,2	19,1	42,3
2022	-35,1	16,78	6,3
Абсолютні зміни, млрд. дол. США			
2019	0,81	-5,5	-4,7
2020	1,75	-9,7	-7,8
2021	4,05	28,8	32,8
2022	-7,8	14,8	6,8

Таблицю складено автором за матеріалами [13,14]

З наведених даних наявний дисбаланс у торговельних відносинах між Індією та Китаєм, зумовлений значною перевагою імпорту над експортом. У період 2018–2020 роках дефіцит поступово знижувався, а саме 2018 рік - 57,2 млрд дол. США; 2019 рік - 51,1 млрд дол. США; 2020 рік - 39,8 млрд дол. США. Причинами цього стало уповільнення темпів приросту імпорту у 2018 році та його падіння у 2019–2020 роках, що частково пояснюється глобальною

економічною нестабільністю та пандемією COVID-19. Показник експорту Індії становив лише 19,4% від загального обсягу двосторонньої торгівлі, тоді як імпорт - 80,6%.

У таблиці 2.2. наведено показники двосторонньої торгівлі між Індією та Китаєм.

Таблиця 2.2.

Двостороння торгівля між Індією та Китаєм, 2016-2024 рр. (млрд дол.США)

Рік	Експорт Індії до Китаю	Зміна, %	Імпорт Індії з Китаю	Зміна, %	Торгівельний дефіцит	Загальний обсяг торгівлі	Зміна, %
2016	8,95	-7,6	60,5	-0,71	51,2	69,7	-1,68
2017	12,5	41,3	72,1	18,5	59,4	84,5	21,5
2018	16,5	30,2	73,8	2,6	57,3	90,3	6,7
2019	17,2	3,8	68,9	-7,5	51,3	85,5	-5,5
2020	18,8	10,7	58,3	-14,2	39,4	77,6	-9,2
2021	23,1	21,5	87,6	49,3	65,1	110,8	42,5
2022	15,2	-34,2	102,7	17,1	87,5	118,9	6,4
2023	16,1	7,1	99,6	-2,8	83,36	115,9	+1,5
2024 (січень-липень)	8,3	-9,3	50,4	-9,1	42,5	58,9	-9,1

Джерело: складено автором за матеріалами [25,26].

З наведених даних у таблиці 2.2. та (додаток А) видно, що обсяги торгівлі зросли у геометричній прогресії, також це призвело до найбільшого єдиного дефіциту торгівлі, який має Індія з будь-якою країною. Наші побоювання щодо дефіциту торгівлі мають два аспекти. Перший аспект дефіциту— це фактичний його розмір, а другий — це той факт, що дисбаланс безперервно збільшується рік у рік і вже сягне 83,36 доларів США у 2023 році.

Такий дисбаланс викликаний високою залежністю від китайського імпорту, Індія імпортує таку продукцію як машини, фармацевтичні інгредієнти, ці товари є складовою важивої частини споживчих товарів, також кількість товарів, які

мають високу додану вартість їх питома вага значна менше. Спостерігається диверсифікація експорту, Індія експортує сировину, а сирована та напівфабрикати мають нижчу конкурентоспроможність еїж готова продукція з Китаю.

Значущість двостороної торгівлі з економічної точки зору, доволі різна, дані представлено на рисунку 2.3. У той час як на Індію у КНР припадає лише 1,9% усієї торгівлі (2,6%) експорту, 1% імпорту), частка Китаю в індійській торгівлі становить 12,1% (6,9% експорту та 16% імпорту). При цьому для частки КНР у торгівлі Індії відзначається підвищений тренд, проте частка Індії зростала, а далі зупинилася на рівні 2%.

Останніми роками та сьогодні Китай для Індії є торговим партнером № 1, в той же самий час Індія знаходиться лише на 9 місці у списку основних торгуючих з КНР країн, поступаючись за обсягами взаємної торгівлі товарами США, Гонконгу, Японії, В'єтнаму, Республіці Корея, Німеччина, Нідерланди та Великобританія.

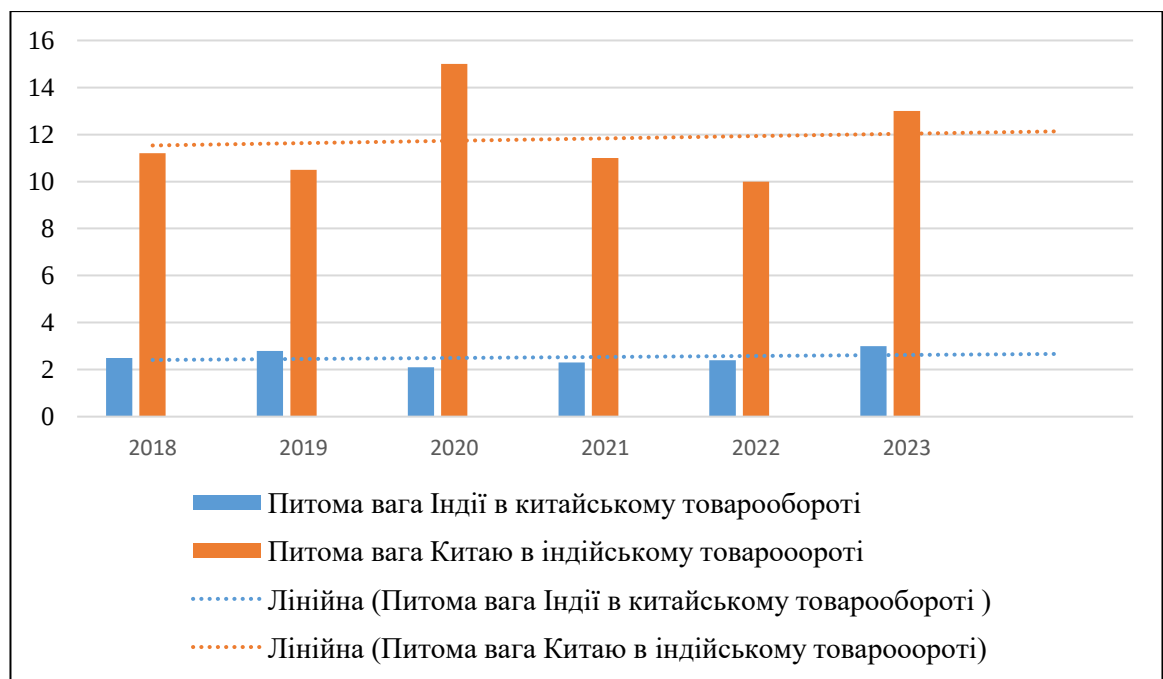

Рис.2.3. Питома вага Індії та Китаю в товарообороті країн
у період 2018-2023 рр, %

Джерело: складено автором за матеріалами [24]

Оцінка ефективності двосторонньої торгівлі може бути визначена не тільки об'ємами експорту та імпорту у вартісному вираженні, а і безумовно індексними показниками. Для проведення аналізу в роботі використані індекси з попередніх досліджень, які проведені зарубіжними вченими-економістами.

Проаналізувавши ряд показників можна зазначити, що рівень торгівлі Індії з Китаєм значно нижче ніж очікувалось, враховуючи економіку обох країн та участь у світовій торгівлі, присутність індійських товарів на ринку Китаю має не дуже високий показник, а ось присутність китайських товарів на ринку Індії вражає масштабами, і можна зазначити, що простежується тренд зростання індексу інтенсивності торгівлі двох країн, рисунок 2.4. Окрім важливості індексу інтенсивності торгівлі має місце індекс проникнення імпорту як з Індії на Китайський ринок так і навпаки - рисунок 2.5.

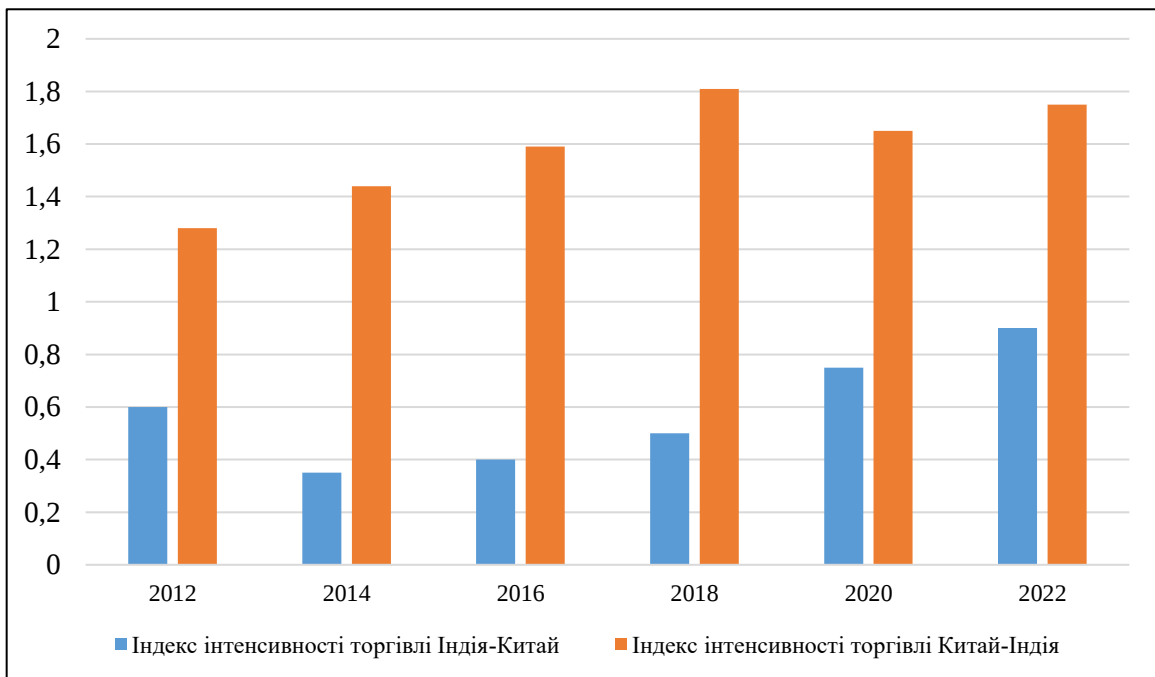

Рис. 2.4. Динаміка змін індексу інтенсивності торгівлі між країнами
Джерело: складено автором за матеріалами [52]

Виходячи з наведених даних, ключовим є все одно аналіз порівняльних переваг є ключовим елементом у формуванні міжнародної торгівлі. Теорія порівняльних переваг, розроблена Давидом Рікардо, стверджує, що країни

отримують вигоду від торгівлі, спеціалізуючись на виробництві товарів і послуг, у яких вони мають відносну ефективність.

Таким чином, незважаючи на певні перешкоди в індійсько-китайській торгівлі такі як великий мовний бар'єр і культурні відмінності, діючи обмеження на китайському ринку співраця та двосторонні відносини набирають обертів кожного року.

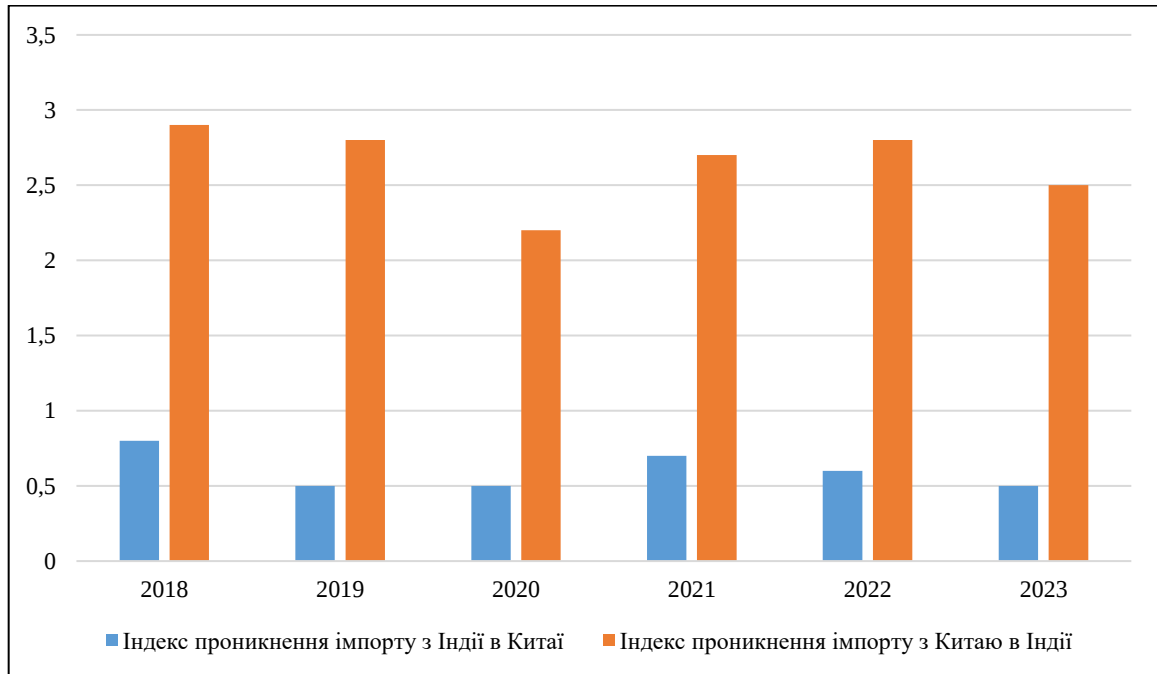

Рис.2.5. Динаміка індексу проникнення двустороннього імпорту в індійсько-китайській торгівлі у період 2018-2023
Джерело: складено автором за матеріалами [52]

Звісно Китай та Індія це дві могутні країни, але Китай має порівняльні переваги у виробництві машинного та транспортного обладнання саме для газулі обробної промисловості, і цей факт робить Китай відомом та славетним, як «фабрика світу», що фокусується на виробництві товарів. Виробництво певних груп товарів у Китаї звісно потребує залучення великої кількості робочої сили, і ця картина наявна доволі чітко, многочисельність та дешивизна.

Протягом зазначеного періоду спостерігалось зниження індексів для сировинних товарів, харчової продукції, які потребували значних вкладень

ресурів та сировини. Це пояснюється тим, що Китай, це країна з великою кількістю населення, і як наслідок великим попитом споживача, але при цьому з обмеженими ресурсами.

Стосовно Індії, то ця країна має порівняльні переваги за наступними категоріями, такими як живі тварини, продовольча продукція, неістивні товари та мінеральні добрива.

При цьому індійські товари є конкурентоспроможними на міжнародних ринках не дивлячись на те, що вони всі належать до категорії сировини. Всі ці дані дозволяють зробити висновок, що якими б потужними гравцями товарних ринків не були країни, все одно будуть наявні притиріччя та певні проблеми.

Індія в свою чергу зосередилася на послугах, особливо у сфері інформаційних технологій та аутсорсингу бізнес-процесів. Сьогодні Індія є провідним гравцем у галузі ІТ-послуг та в розробці програмного забезпечення. У 2020 році частка Індії у світовому експорті послуг перевищила 4%, що значно вище, ніж її частка у світовому експорті товарів (понад 1%).

Спостерігається профіцит у торгівлі послугами, а саме на відміну від товарної торгівлі, торгівля послугами Індії зазвичай має профіцит, що підвищує стабільність її економіки.

Сьогодні Китай посідає перше місце серед торгових партнерів Індії у 2023-2024 фінансовому році. Обсяг двосторонньої торгівлі Індії з Китаєм становив 118,4 млрд. дол. США. Імпорт китайських товарів збільшився на 3,24%, досягнувши 101,7 млрд дол. США, експорт Індії до КНР зріс на 8,7% (до 16,67 млрд дол. США) порівняно з попереднім фінансовим роком. Китай є одним із основних постачальників в Індію електронної та телекомунікаційної продукції, смартфонів та передових технологічних компонентів.

2.2. Аналіз товарної структури економічного співробітництва Китаю та Індії

Багато авторів, дослідників піднімають питання щодо перспектив розвитку індійсько-китайської торгівельної взаємодії, цікавляться питанням можливості створення зони вільної торгівлі, але для того, що зрозуміти майбутні перспективи слід проаналізувати економічне співробітництво в умовах сьогодення.

Ситуація в індійсько-китайській торгівлі останніми роками зазнала суттєвих змін під впливом глобальних і регіональних факторів. Глобальна пандемія COVID-19, ескалація напруженості на кордоні, а також прагнення Індії зменшити залежність від китайських поставок стали ключовими причинами цих змін.

Сьогодні спостерігається зниження імпорту з Китаю, у період 2019–2023 роках обсяги закупівель Індією китайської продукції знизилися з 68,4 млрд до 58,8 млрд доларів США. Це обумовлено рядом причин, а саме розрив виробничо-збутових ланцюжків через пандемію, а також цілеспрямовані дії Індії щодо скорочення залежності від Китаю [52].

Відбувається зростання індійського експорту, за цей же період експорт Індії до Китаю зріс до 19 млрд доларів США, що дозволило скоротити негативне сальдо торговельного балансу до 39,8 млрд доларів США. Наслідком такого зростання експорту стало збільшення попиту на певні індійські товари, такі як сировинні матеріали та аграрна продукція [13].

Змінилась і роль Гонконгу, а саме велика частина китайського експорту до Індії проходить через Гонконг, що дозволяє уникнути високих мит і спрощує процедуру торгівлі, але через таку транспорту схему реальний обсяг торгівлі між Індією та Китаєм може бути недооціненим, і це викликає труднощі у точному оцінюванні торгового балансу.

Безумовно всі країни зазнали та відчули на свої товарних потоках вплив пандемії COVID-19, це призвело до розриву ланцюжків постачання, що вдарило як по Китаю так і по Індії. Спочатку зростання імпорту через Гонконг компенсувало зниження прямого імпорту з Китаю, але вже у 2020 році обсяги торгівлі поступово почали зменшуватися для обох партнерів [11].

Обсяги, які зараз наявні у двосторонньої торгівлі між країнами дуже різняться, порявнюючи з показниками як для інших держав, так і з потенційно можливими, на це впливає геополітичні конфлікти, зміна очікуваними цифрами.

Товарна структура експорту та імпорту між крахнами різноманітна, протягом всього періоду, що розглядається, відбувалася поступова диверсифікація експортних та імпортних потоків. У товарній структурі індійського експорту практично неможливо виділити єдину для всього періоду тенденцію, але деякі з них окреслено на рисунку 2.6.

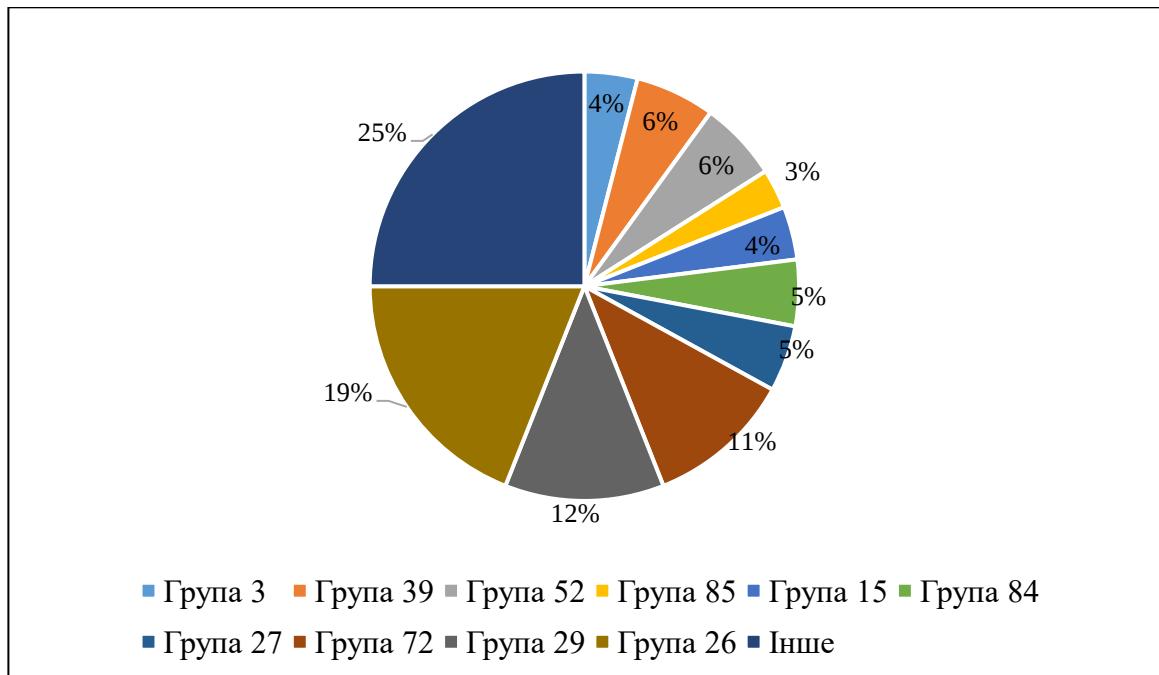

Рис.2.6. Питома вага деяких товарних груп в індійському експорті до Китаю, 2022 рік

Джерело: складено автором за матеріалами [52].

З рисунку 2.6 видно, що група 26 товарів, до якої належать руди, шлак і зола, займала лідируючу позицію в експорті у 2020 р., її частка становила в різні роки від 4,5% до 66,7%. У 2016-2019 роках. вона опинялася на 2-4 місцях у списку основних експортних груп, а 2020 р. та вийшла на перше місце.

Група 29, до цієї групи належать органічні хімічні сполуки, протягом практично всього періоду, що розглядається, була на 1-4 місцях, її частка в середньому становила 7,5%

Риба та ракоподібні, молюски та інші водні безхребетні, група 3; залишки та відходи харчової промисловості; готові корми для тварин – група 23; бітумінозні речовини; мінеральні воски -27); продукти неорганічної хімії; сполуки неорганічні або органічні дорогоцінних металів, рідкісноземельних металів, радіоактивних елементів або ізотопів (28); пластмаси та вироби з них (39); бавовна (52), чорні метали (72), Мідь та вироби з неї (74) з мінімальним показником 0,5% та зростанням до 12,8% у 2010-х р., а останніми роками (останні 5 років) – середні 14,4%, причому останні 2 роки ці цифри зросли до 18% [39].

На деякі товарні групи припадає 50-60% всього імпорту, при цьому для груп 7 (овочі та деякі їстівні коренеплоди та бульбоплоди), 17 (цукор та кондитерські вироби з цукру), 25 (сіль; сірка; землі та камінь; штукатурні матеріали) , вапно та цемент), 27 (паливо мінеральне, нафта та продукти їх перегонки, бітумінозні речовини; частка деяких із них дорівнювала 20-30%, а в даний час сумарний показник для цих груп становить менше 1%.

Питома вага груп 84 (реактори ядерні, котли, обладнання та механічні пристрої; їх частини), 85 (електричні машини та обладнання, їх частини; звукозаписна та звуковідтворювальна апаратура, апаратура для запису та відтворення телевізійного зображення та звуку, їх частини та приладдя), навпаки , неухильно росла, збільшившись з 0% до 20-30%. Це пояснюється тим,

що зростає питома вага експорту високотехнологічних, середньотехнологічних товарів та низькотехнологічних.

Питома вага груп товарів різного рівня технологічності в індійському експорті до Китаю не відрізнялась постійністю, і була доволі мінлива, але впевнено можна відмітити, що зростання питомої ваги високотехнологічних товарів протягом останніх десяти років зростала і становила 14,5% однак як наслідок цей показник зростав і у 2019-2023 рр. становив - 22%, але у 2020 році був спад до 16,8%. На рисунку 2.7. наведено динаміку змін експорту товарів різного рівня технологічності у 2016-2023 рр.

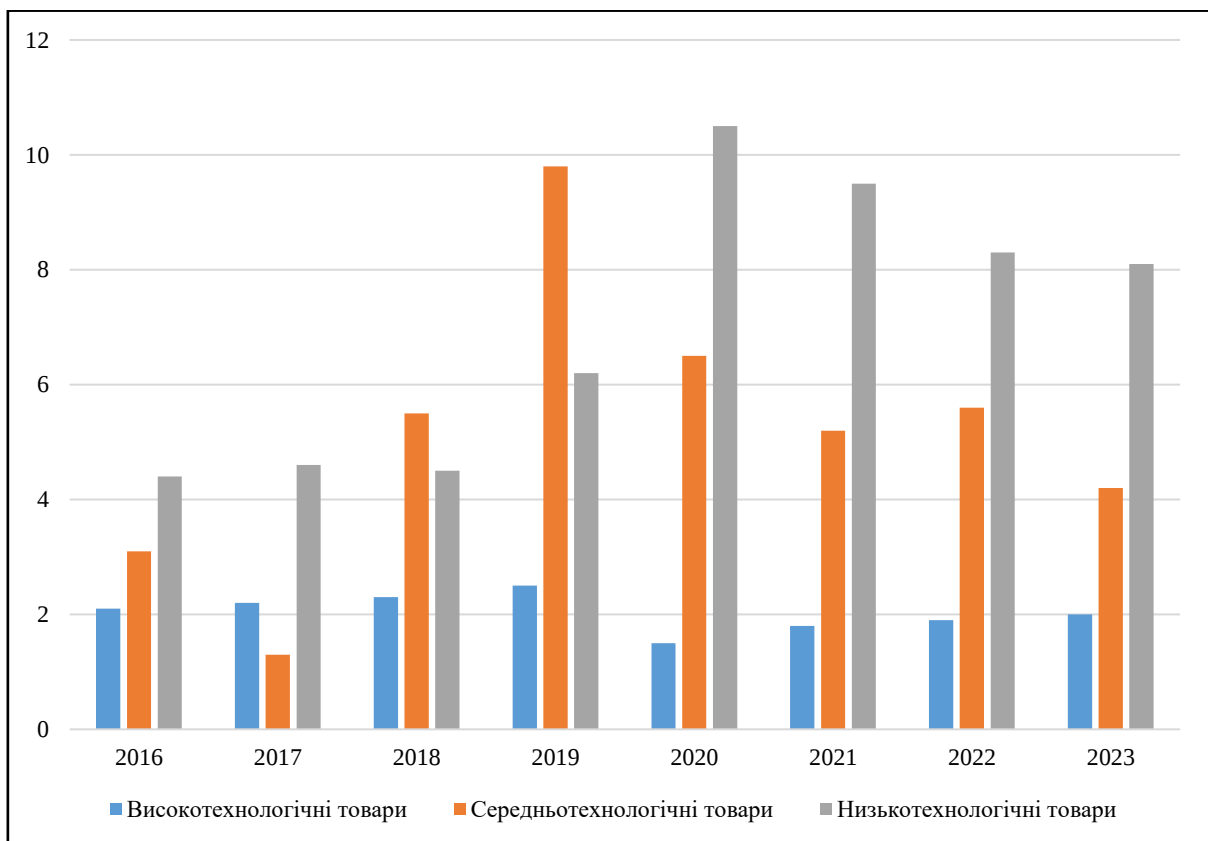

Рис. 2.7. Динаміка змін експорту товарів різного рівня технологічності з Індії до Китаю у 2016-2023 рр., млрд дол. США

Джерело: складено автором за матеріалами [12,13].

З наведених даних на рисунку 2.7., бачимо, що у 2020 році Індія експортувала переважно низькотехнологічні товари загальною вартістю 4,4

млрд. дол. США, ця сума становила 23,5% експорту до Китаю, низькосередньотехнологічні – 9,8 млрд дол. США - 51,6%, високосередньотехнологічні – 3,2 млрд дол. США -16,8%, високотехнологічних – 1,6 млрд дол.США це склало 8,4%.

Якщо звернутись до кількісної оцінки показників імпорту з Китаю за рівнем технологічності різних товарів, то варто зазначити, що спостерігається зростання товарів усіх категорій, за падіння імпорту у 2019-2020 роках.

Протягом певного періоду Індія імпортувала низькотехнологічні товари загальною вартістю 5 млрд. дол. США - 8,4% імпорту з Китаю, низькосередньо технологічні–7,8 млрд дол. США - 13,2%, високосередньо технологічні – 14,1 млрд дол. США 23,9%, високотехнологічних – 32 млрд дол. США, це становило 54,4%.

Також можна звернутись до попереднього періоду індійського імпорту, то зазначимо наступне: спостерігалась загальна тенденція до зростання: з 1988 по 1999 р. цей показник зростав з 95,3 млн дол. США до 1,3 млрд дол. США. У 1989-1990 рр. спостерігалось певне падіння імпорту з наступним різким стрибком у 1992 р. (приріст становив 574%) і приростом понад 100% у 1993-1994 рр. Потім спади і підйоми чергувалися з року в рік аж до 1999 р. З 2000 р. імпорт став зростати швидкими і темпами, що збільшувався, в окремі роки перевищував 60-70% [13,15,52].

Таким чином, в індійських закупівлях з Китаю складається зовсім протилежна картина порівняно з постачаннями до Китаю, в цій ситуації наявне зростання загального рівня технологічності при неухильному скороченні низькотехнологічної продукції.

Таким чином, у експорті Індії у Китай переважають товари з низькою доданою вартістю, тобто низько- та середньотехнологічні, проте частка високотехнологічної продукції поступово зростає, в основному за рахунок поставок товарів групи 84 (реактори ядерні, котли, обладнання та механічні

пристрої; їх частини) та групи 85 (електричні машини та обладнання, їх частини; звукозаписна та звуковідтворююча апаратура, апаратура для запису та відтворення телевізійного зображення та звуку, їх частини та приналежності).

У 2023 -2024 фінансовому році Індія переважно імпортувала з Китаю обладнання телекомунікаційного призначення, зокрема смартфони загальною сумою 4,2 млрд дол. США, це склало 44% від загального обсягу імпорту у відповідній групі товарів. Китайських ноутбуків та персональних комп'ютерів імпорт мав показник 77,7% на суму 3,8 млрд дол. США, що є свідченням залежності Індії від китайських технологій та цих товарів.

У 2021 – 2022 фінансовому році оберт сфери інформаційних технологій в Індії склав 227 млрд дол. США з них 178 млрд дол. США припало на експорт. У 2021–2022 фінансовому році Індія досягла рекордного показника загального експорту (послуги та товари) у 676,2 млрд дол. США.

Експорт товарів склав 421,8 млрд дол. США, перевищивши важливий рубіж у 400 млрд дол. США. Зростання експорту товарів становило: 44,6% у порівнянні з 2020–2021 роками; 34,6% у порівнянні з 2019–2020 роками. Такий суттєвий приріст демонструє як відновлення після пандемії COVID-19, так і посилення глобального попиту на товари Індії.

Аналіз окреслених статистичних даних наочно демонструє, що структура експорту Індії до Китаю є динамічною і безумовно піддається впливу ряду факторів. Ця гнучкість може бути як перевагою, так і викликом для довгострокової стабільності зовнішньоторговельних відносин.

Фактори, що впливають на зміну структури експорту:

- внутрішні умови: зміни у виробництві ключових товарів через економічні чи політичні реформи; погодні умови, що впливають на обсяги аграрної продукції, яка є значною частиною експорту Індії до Китаю;

- зовнішні умови: попит на міжнародних ринках, особливо в Китаї; торговельні обмеження чи зміна тарифів; глобальні події, такі як пандемія, які впливають на ланцюги постачань;

- кліматичні умови: урожайність та виробництво сільськогосподарської продукції, що залежить від мусонів та інших природних явищ.

Таким чином, значне зростання експорту Індії є результатом ефективної урядової політики, зростаючого глобального попиту та адаптації до викликів постпандемійного світу. Проте для сталого розвитку експорту важливо враховувати геополітичні ризики, інвестиції в інновації та розвиток інфраструктури.

Аналіз експорту послуг Індії за 2021–2022 фінансовий рік досяг рекордного показника у 254,4 млрд дол. США, порівняно з попереднім роком, експорт зріс на 23,4%.

Це свідчить про сильний відновлювальний ефект після пандемії та високий попит на індійські послуги у глобальному масштабі. Індія мала тенденцію до зростання експорту послуг, це свідчить про те, що Індія продовжує утримувати лідируючі позиції у сфері інформаційних технологій (ІТ). Багато компаній збільшили попит на цифровізацію, хмарні обчислення, кібербезпеку та аналітику даних. Індійські компанії, такі як TCS, Infosys та Wipro, активно обслуговують міжнародні ринки, включаючи США, ЄС та Близький Схід.

Індія є глобальним центром аутсорсингу бізнес-процесів. Такі послуги, як підтримка клієнтів, бухгалтерський облік, HR та обробка даних, залишаються високо затребуваними. Зростання послуг, пов'язаних із фінансовими технологіями (FinTech), консалтингом та управлінням ризиками, забезпечило додатковий внесок у збільшення експорту.

Щодо експорту та імпорту послуг Китаю то варто зазначити наступне, пандемія сприяла зростанню попиту на дистанційні освітні послуги та

медичний туризм, де Індія має конкурентні переваги. Китай експортує послуги у сфері анімації, кіноіндустрії, дизайну та розробки ігор. Дуже великі обсяги інвестиції в цифрову інфраструктуру дозволили Китаю ефективно конкурувати на глобальному ринку послуг. Наприклад, покращення телекомунікацій та інтернет-зв'язку.

Однією з причин такої ситуації є те, що структура торгівлі має наступний вигляд, Китай експортує до Індії переважно високотехнологічні промислові товари, електроніку, машини та обладнання, які є високоцінними. Індія ж переважно експортує сировину та продукцію, що має меншу додану вартість.

Причинами таких змін стало те, що Китай має більш диверсифіковану та розвинену виробничу базу, що дозволяє країні постачати широкий спектр товарів до Індії. А індійський експорт в свою чергу в основному обмежується сировиною та деякими категоріями промислових товарів, що в свою чергу знижував конкурентоспроможність країни.

Як наслідок таких подій, стало збільшення торговельного дефіциту Індії, та виникла певна залежність Індії від китайської продукції у стратегічно важливих секторах, таких як електроніка та обладнання, ці галузі є стратегічно важливим, бо інноваційний розвиток стосується саме цих галузей.

2.3. Перспективи розвитку торгівельно-економічних відносин між Китаєм та Індією

Враховуючи той факт, що Китай та Індія це дві потужні могутні країни, перед тим як перейти до окреслення перспектив та векторів співпраці слід, зазначити, що кожна з цих країн має свої власні вектори розвитку, так звані драйвери розвитку економіки, враховуючи наявні вже напрацювання.

Аналізуючи економічні перспективи Індії можна сказати наступне, індійська економіка ще оговтується після серії шоків, спричинених пандемією

COVID-19. Але певні фактори сприяють її відновленню, а саме сфера послуг із інтенсивними контактами (наприклад, туризм, гостинність) у майбутньому стане основним драйвером зростання, та Зростання приватного споживання та збільшення зайнятості позитивно впливають на ВВП, підкріплюючи економічну активність у різних секторах.

Також Уряд Індії запланував масштабні капітальні витрати, які матимуть довгостроковий ефект на зростання економіки. Ключові аспекти цієї політики полягають у наступному:

- реформи в оподаткуванні: (створення динамічної системи оподаткування, спрощена податкова система з низькими ставками; раціоналізація структури тарифів; оцифрування податкової звітності, що зменшує бюрократичні перешкоди);
- інвестиції в інфраструктуру (спрямовані на створення активів і розвиток ключових галузей; високі капіталовкладення у транспорт, енергетику, та інші критично важливі сектори економіки);
- зменшення залежності сільського господарства від сезонів дощів (інвестиції в сучасні методи зрошення та інфраструктуру можуть зробити сільське господарство менш залежним від кліматичних факторів);
- ключові цілі до 2030 року: (40% енергії з невикопних джерел - це відповідає глобальним тенденціям переходу до відновлюваної енергетики; інвестиції у сонячну, вітрову енергетику та гідроелектростанції сприятимуть сталому розвитку);
- створення 90 млн робочих місць поза сільським господарством (розширення виробничого сектору, ІТ-індустрії та сфери послуг сприятиме зростанню продуктивності праці);
- досягнення експорту в 1 трлн доларів (активний розвиток промислового виробництва та експорту високотехнологічних товарів) [18].

Аналіз економічного зростання Китаю та перспективи полягають у наступному, що головним драйвером зростання – є споживання. Саме споживання у 2023 році стало головним двигуном економічного зростання Китаю, забезпечивши 82,5% загального приросту ВВП. Але уряд Китаю має свої цілі та наміри, а саме:

- розвиток високотехнологічний сектору (інвестиції у виробництво електричних автомобілів, напівпровідників та відновлювану енергетику є перспективними для забезпечення довгострокового зростання);
- державні ініціативи (активізація фіскальних стимулів та інфраструктурні проекти для підтримки економічного зростання);
- відновлення довіри (підтримка споживчого попиту через соціальні програми та стимулювання витрат домогосподарств);
- скорочення залежності від переважно інвестиційного зростання та перетворення споживання домашніх господарств на основний драйвер зростання ВВП;
- забезпечення більшої частини зростання за рахунок сектору послуг, а не малокваліфікованого та низькооплачуваного виробництва;
- відхід від фізично капіталомісткого зростання в такий спосіб, щоб підвищувати зайнятість [46].

Складається така ситуація, що Китай має переорієнтувати економіку на високотехнологічні галузі та сприятиме модернізації виробництва та підвищенню його ефективності, а Індія вже володіє певними технологіями, але не має доволі розвинутий промисловий сектор. Китай досі значною мірою залежить від імпорту високотехнологічних компонентів, обладнання та технологій, особливо у виробництві напівпровідників, авіації та біотехнологій. Зростає економічна напруга з Заходом. Торгові війни, експортні обмеження та санкції обмежують доступ Китаю до ключових ринків та партнерів. І в цьому випадку Індія може стати надійним партнером і подалі, поки Китай буде

поступово просуватися до технологічної самодостатності, Індія буде здатна задовольняти потреби. Водночас, уряд буде продовжувати адаптувати політику до змін зовнішнього середовища, щоб мінімізувати негативний вплив зовнішніх обмежень. Збільшення торговельних зв'язків із країнами Глобального Півдня (Індія, Африка, Латинська Америка) допоможе компенсувати втрати від скорочення співпраці з Заходом.

Враховуючи вище зазначене на рисунку 2.8. наведено основні кроки побудови відносин між країнами, а саме Індії та Китаю, основні точки дотику, враховуючи історичні конфлікти, і сучасну ситуацію того, що сьогодні Китай став основним партнером Індії у зовнішньоторгівельних відносинах.

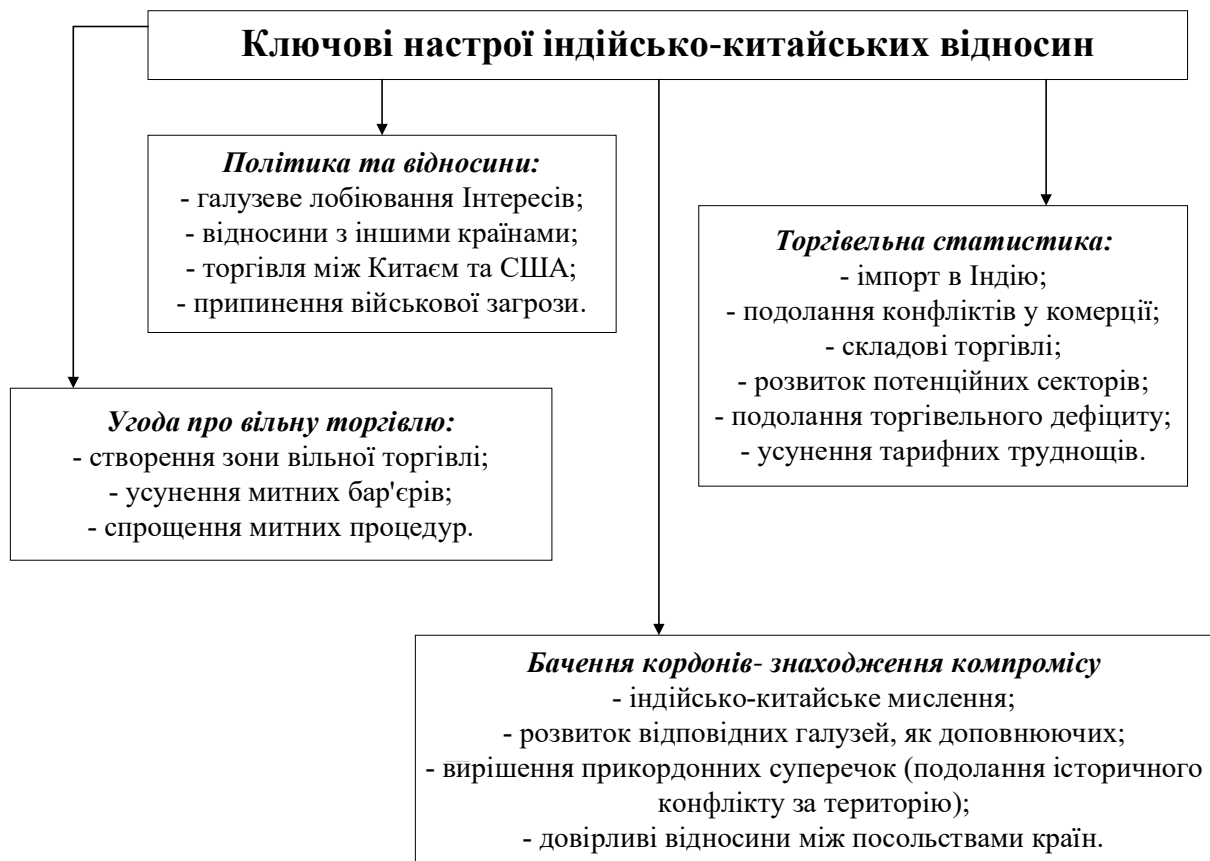

Рис. 2.8. Вектори розбудови відносин між Індією та Китаєм на майбутній період

Джерело: побудовано автором [47]

Вирішення прикордонних питань між Китаєм та Індією може стати важливим кроком для розширення економічного та торговельного співробітництва між цими країнами. Укладення прикордонного пакту здатне покращити політичні та торговельні відносини, сприяючи відновленню прямих пасажирських рейсів до Китаю та зростанню торгівлі. Особлива увага приділяється галузям, як-от телекомунікаційне обладнання та сировина для фармацевтики, що мають значний потенціал для економічного розвитку обох держав.

З ослабленням напруженості між Індією та Китаєм індійський сектор електроніки сподівається на прискорену передачу технологій, інвестицій і капіталу від китайських компаній. Цей геополітичний розвиток вже спричинив оптимізм на ринку, оскільки визнання взаємодоповнюючих сильних сторін обох країн створює значні можливості для співпраці в таких сферах, як виробництво, інфраструктура та сталий розвиток. Очікується, що це дозволить зміцнити економічні зв'язки та розвинути нові стратегічні напрямки.

Дескалація прикордонної напруженості між Китаєм та Індією може призвести до зростання економічних і торгових можливостей, оскільки обидві країни мають значний потенціал для співпраці. Китай має розвинену промислову систему та потужні виробничі можливості в електроніці, машинобудуванні та фармацевтиці. Індія, в свою чергу, володіє великим ринком, багатими трудовими ресурсами та перевагами в інформаційних технологіях та послугах.

Така співпраця може підвищити конкурентоспроможність галузей обох країн і сприяти модернізації їх промисловості, відкриваючи нові можливості для розвитку в різних секторах [14].

Взаємодоповнюваність економік Китаю та Індії відіграє важливу роль у двосторонній торгівлі. У 2023-2024 фінансовому році Китай став найбільшим торговим партнером Індії, з обсягом торгівлі в 118,4 млрд доларів США.

Експорт Індії до Китаю зріс на 8,7%. Ці дані підтверджують, що прагнення Індії стати виробничою державою значно збільшило потребу в технологічно і капіталомісткій продукції, що створює додаткові можливості для співпраці з Китаєм. Спільна робота у таких галузях, як високі технології та виробничі ланцюги, може сприяти зміцненню економічних зв'язків та розвитку обох країн.

Висновки до другого розділу

1. Будучи великими державами в регіоні, Китай та Індія поділяють взаємну потребу в розширеній співпраці для подолання цих проблем та набуття більшої гнучкості, тим самим посилюючи свій вплив у регіональних економічних та міжнародних справах. Це партнерство може ефективно вирішувати нагальні регіональні проблеми, захищаючи їхні спільні інтереси. Звичайно, у просуванні економічного та торговельного співробітництва між Китаєм та Індією важливо вирішити кілька практичних проблем, при цьому стурбованість Індії щодо торгового дефіциту є ключовою проблемою у їхніх двосторонніх економічних відносинах. Щоб пом'якшити цей торговий дисбаланс, Китай міг би вжити запобіжних заходів щодо збільшення свого імпорту з Індії. А саме Китай міг би збільшити свій імпорт індійської сільськогосподарської продукції, текстилю, мінералів та інших товарів. Незважаючи на майбутні проблеми, позитивна динаміка в економічній та торговельній співпраці між Китаєм та Індією дає джерело оптимізму, враховуючи обнадійливі сигнали від обох країн, що відображають відданість стабілізації та подальшому розвитку їх двосторонніх відносин.

2. Торговельні відносини між Індією та Китаєм залишаються складними через економічні, політичні та геостратегічні фактори. Хоча Індія успішно зменшує торговельний дефіцит, значна залежність від китайського імпорту все ще існує. Для зміцнення позицій Індії на міжнародній арені потрібні

комплексні реформи у внутрішній економіці та посилення співпраці з іншими торговельними партнерами. Про торгівлю КНР, наприклад зі США, слід зазначити, що, навіть незважаючи на торгові війни ні, властиві економічним відносинам цих двох гравців, а також пандемію коронавірусу, торговий оборот у 2020 р. склав 588,6 млрд дол., що більш ніж у 7 разів превиищує той же показник для Індії та Китаю, при цьому у 2020 р. було зафіксовано зростання як експорту, так і імпорту становив 89,1 млрд дол., а за підсумками 2020 р. впав до 75,9 млрд дол. Виходячи з цих цифр можна дійти невтішного висновку у тому, що, швидше, індійська сторона вимушено чи навмисно обмежує торгівлю з КНР, тоді як остання має необхідний потенціал для розширення економічних зв'язків.

3. Потенціал китайсько-індійського економічного співробітництва є значною рушійною силою розвитку азіатського промислового ланцюжка, сприяючи зміцненню двосторонніх торгових зв'язків і вносячи внесок у загальне регіональне економічне зростання. Обидві країни є швидкозростаючими споживчими ринками з населенням понад 1 мільярд людей у кожній, і взаємодія цих двох ринків може стати рушійною силою для всього регіону та світової економіки. Для оцінки ефективності диверсифікації експортної структури важливо звертати увагу не лише на обсяги експорту, але й на його якісний склад. Зокрема: рівень технологічності, а саме високотехнологічні товари (наприклад, електроніка чи фармацевтичні препарати) приносять більшу додану вартість і менше піддаються ціновим коливанням, ніж сировинні продукти. Експорт товарів із високим рівнем технологічності сприяє зміцненню позицій Індії на глобальних ринках. Диверсифікація товарів і ринків: експорт широкого спектра товарів, а не залежність від кількох ключових позицій, допомагає зменшити ризики, пов'язані з коливаннями попиту чи політичними обмеженнями.

ВИСНОВКИ

1. Міжнародні економічні відносини (МЕВ) як феномен становлять своєрідну і самобутню частину економічної теорії, оскільки досліджують економічні явища та процеси, що виникають на міжнародному рівні у зв'язку з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ за умов обмеженості та рідкості ресурсів. Міжнародні економічні відносини входять до складу світового господарства, тобто є його невід'ємним елементом. Світове господарство — це система взаємозв'язків і взаємозалежностей між національними господарствами, яка проявляється у міжнародних економічних відносинах, а також у тих аспектах внутрішньонаціональних економічних процесів, що зазнають впливу з боку міжнародної взаємодії. Окрім того, що міжнародні економічні відносини є складовою частиною світового господарства, їх слід розглядати як систему, яка знаходиться на перетині економічних та міжнародних відносин.

2. Порівнюючи підходи Китаю та Індії, до побудови відносин варто зазначити наступне основна увага Китаю зосереджена на масштабному виробництві товарів, інвестиціях у промислові потужності та експорті продукції широкого спектру. Основна увага Індії приділену послугам з високою доданою вартістю, особливо пов'язаних з технологіями, підтримуючи глобальну конкурентоспроможність у цій галузі. Хоча Індія має значний потенціал у сфері послуг, необхідні подальші зусилля для подолання бар'єрів на китайському ринку. Стратегічні ініціативи, спрямовуються на зменшення мовних та регуляторних перешкод, можуть значно покращити торговельну взаємодію між країнами. Реалізація програми «Make in India», спрямованої на зниження імпортозалежності та стимулювання місцевого виробництва. Розвиток секторів, що виробляють продукцію з високою доданою вартістю, таких як технології, фармацевтика та машинобудування. Індія може шукати альтернативи в торгівлі

з іншими країнами, щоб зменшити свою залежність від Китаю. Загалом, хоча деяке зниження дефіциту в останні роки свідчить про позитивні зміни, глибокий дисбаланс у торгівлі залишається значною проблемою для Індії. Наслідки для Індії поглиблення залежності від Китаю, що посилює економічну вразливість у разі геополітичних конфліктів; зростаючий торговельний дефіцит послаблює економічну позицію Індії у двосторонніх відносинах.

3. Швидке розширення двосторонньої торгівлі між Індією та Китаєм з початку цього століття призвело до того, що до 2011–2012 років Китай став найбільшим торговим партнером Індії. З початку останнього десятиліття двостороння торгівля між двома країнами демонструвала експонентне зростання. З 2016 до 2023 року двостороння торгівля між Індією та Китаєм зросла на 66,38%, що в середньому становить 9,48% на рік. У 2023 році загальний обсяг торгівлі з Китаєм скоротився на 1,66% у річному обчисленні і досяг 115,82 млрд. доларів США, подолавши позначку в 100 млрд. доларів США втретє поспіль. Торговий дефіцит у 2023 році склав 83,36 млрд доларів США, оскільки імпорт Індії з Китаю скоротився на 2,96% і досяг 99,59 млрд доларів США, тоді як експорт Індії до Китаю збільшився на 7,13% у річному обчисленні і досяг 16,23 млрд. доларів США.

4. Що стосується даних, розбіжність з потенційно по ними значеннями почалося, коли у 2012 р. знизилися показники як експорту, так і по імпорту Індії, і до 2017 р., коли було зафіксовано зростання товарообігу, його рівень майже не змінювався. У 2017–2018 рр., попри активізацію товарних потоків, реальним цифрам вже було далеко до потенційних: у той час як у 2018 р. товарообіг досяг свого максимального за всю історію рівня в 90 млрд дол., згідно з розрахунками, цей показник мав дорівнювати 145,7 млрд дол., а падіння товарообігу в 2019–2020 рр. ще більше віддалило його від спрогнозованих 160–170 млрд дол. США вважалося, що до 2022 р. індійсько-китайська торгівля переступить рубіж у 200 млрд дол. США. Аналіз рівня технологічності

експорту дозволяє оцінити не лише поточну ефективність зовнішньої торгівлі Індії, але й її довгостроковий потенціал. Стратегічне спрямування на експорт товарів із високою доданою вартістю та активна диверсифікація ринків здатні забезпечити стійке економічне зростання та підвищити конкурентоспроможність Індії у глобальній торгівлі.

5. Індія намагається диверсифікувати свої торгові зв'язки та зменшити залежність від Китаю, а саме імпортозаміщення: розвиток власного виробництва у сфері, де домінує китайський імпорт (наприклад, електроніка та фармацевтична продукція); диверсифікація: Пошук нових постачальників, зокрема в Європі, США та країнах АСЕАН. Підтримка місцевих виробників: Програми на кшталт Make in India спрямовані на стимулювання виробництва всередині країни. Перешкоди в індійсько-китайській торгівлі послугами: великий мовний бар'єр і культурні відмінності ускладнюють проникнення Індії на китайський ринок послуг; значні регуляторні обмеження на китайському ринку також перешкоджають розвитку співпраці. Сторони докладають зусиль для диверсифікації торгівлі. Розвиток секторів із високою доданою вартістю: інвестиції у виробництво та експорт продукції з високою технологічністю; зміцнення позицій у галузях ІТ, фармацевтики та інших технологічних сферах.

Посилення стійкості аграрного експорту: вдосконалення аграрної інфраструктури для зниження впливу кліматичних ризиків; диверсифікація агропромислових продуктів. Глобальна інтеграція: розширення торговельних зв'язків за межами Китаю для зменшення залежності від одного ринку. Ці дані показують, що незважаючи на складності та дисбаланс, економічні зв'язки між Індією та Китаєм мають стратегічну значущість та продовжать розвиватися. В цілому, хоча економічна співпраця між Індією та Китаєм розвивається швидкими темпами, вирішення проблеми торговельного дефіциту є ключовим завданням для Індії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алікберов Е.Ш., Алікберова А.Р. Китайсько-індійські відносини на сучасному етапі: огляд//Сучасне східнознавство. 2020. Т. 2, № 4. С. 71–79.
2. Cultural Agreement Between Government of the Republic of India and the Government of People's the Republic of China [Електроний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH88B2229.pdf>.
1. India – China Bilateral Relations [Електроний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/ForeignRelation/China-January-2012.pdf>
2. Довідка: історія розвитку китайсько-індійських відносин [Електроний ресурс] // Женьмінь Жибао. URL: <http://russian.people.com.cn/31521/3143444.html>
3. Agreement Between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on Confidence Building Measures in the Military Field Along the Line of Actual Control in the India-China Border Areas [Електроний ресурс] // United Nations. Peacemaker. URL: https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/CN%20IN_961129
4. Declaration of the Principles of Relation and Comprehensive Cooperation Between the Republic of India and the People's the Republic of China [Електроний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH03B2333.pdf>.
5. Оцінка МІД КНР [Електроний ресурс] // Посольство КНР URL: <http://uz.china-embassy.org/sgxx/sgsd/t130320.htm>
6. Вень Цзябао про Індію [Електроний ресурс] // МІД КНР. URL: <https://www.fmprc.gov.cn/ziliao/zt/wzlcflyrus/t191171.shtml>

7. Protocol between India and China on Modalities for the Implementation of Confidence-Building Measures in the Military Field Along the Line of actual Control in the India-China Border Areas [Электронный ресурс] // United Nations. Peacemaker. URL: <https://peacemaker.un.org/chinaindiaconfidenceagreement>.
8. China, India to Build Strategic Partnership [Электронный ресурс] // China Trough a Lens. URL: <http://www.china.org.cn/english/Apr/125627.htm>
9. Protocol between India and China on Modalities for the Implementation of Confidence-Building Measures in the Military Field Along the Line of actual Control in the India-China Border Areas A Shared Vision for the 21st Century of the Republic of India and the People's Republic of China [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH08B0394.pdf>.
10. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on the Establishment of the Direct Secure Telephone Link between the Prime Minister of India and the Chinese Premier [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH10B0067.pdf>.
11. Deepa M. Ollapally. China and India: Economic Ties and Strategic Rivalry // Orbis. 2014. Vol. 58, iss. 3. P. 342–357. <https://doi.org/10.1016/j.orbis.2014.05.003>.
12. Trade between India and China [Электронный ресурс] // Press Information Bureau. Government of India. URL: <https://pib.gov.in/newsite/PrintRelease.aspx?relid=108614>.
13. Memorandum of Understanding between the Reserve Bank of India and the China Banking Regulatory Commission [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH10B1896.pdf>.

14. Memorandum between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on Compilation of an Encyclopedia of India-China Cultural Contacts [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH11B0025.pdf>
15. Agreement on the Establishment of a Working Mechanism for Consultation and Coordination on India – China Border Affairs [Электронный ресурс] // United Nations. Peacemaker. URL: <https://peacemaker.un.org/chinaindia-coordinationmechanism>.
16. Memorandum of Understanding between Central Board of Secondary Education (CBSE), Delhi, India and Hanban/Confucius Institute Headquarters, Beijing, China [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH12B1895.pdf>.
17. Agreement between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China on Border Defence Cooperation [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm>
18. Work Program between Ministry of Commerce & Industry of the Republic of India and the Ministry of Commerce of the People's Republic of China [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH13B0829.pdf>.
19. Joint Statement between the Republic of India and the People's Republic of China on Building a Closer Developmental Partnership [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/24022>.
20. Memorandum of Understanding between Indian Space Research Organization and China National Space Administration on Cooperation in the Peaceful Use of Outer Space [Электронный ресурс] // Ministry of External Affairs.

Government of India. URL:
<https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH14B1162.pdf>.

21. Китай та Індія підписали 24 міжурядові угоди [Електронний ресурс] // Новони. URL: <https://20150515/1064613253.html>

22. Memorandum of Understanding on Cooperation between the Ministry of External Affairs of Republic of India and International Department of Central Committee of Communist Party of China [Електронний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH15B2083.pdf>.

23. Programme of Cultural Exchange between the Government of the Republic of India and the Government of the People's Republic of China for the Years 2019–2023 [Електронний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH19B3586.pdf>.

24. Memorandum of Understanding between Ministry of Ayush of the Republic of India and National Administration of Traditional Chinese Medicine of the People's Republic of China Concerning Cooperation in Traditional Medicine [Електронний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH19B3585.pdf>

25. Memorandum of Understanding on Sports Cooperation between the Ministry of Youth Affairs and Sports of the Republic of India and the General Administration of Sport of the People's Republic of China [Електронний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. URL: <https://www.mea.gov.in/Portal/LegalTreatiesDoc/CH19B3587.pdf>.

26. Years of Diplomatic Relations between China and India [1950-2020] [Електронний ресурс] // The Hindu. – March 31, 2020. – URL: <https://www.thehindu.com/brandhub/70-years-of-diplomatic-relations-between-china-and-india-1950-2020/article31219737.есе> (дата звернення: 16.10.2021)

27. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. – 2-ге вид., випр., перероб. і доп. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 136 с.
28. Introduction to “International Economic Relations” : study guide / A. P. Holikov, N. A. Kazakova, I. Y. Frolova, A. S. Sholom. – Kharkiv : V. N. Karazin Kharkiv National University, 2022. – 92 p.
29. Глобальні проблеми сучасності : підручник / [кол. авт.]; за ред. В. С. Бакірова (голова), А. П. Голікова, О. А. Довгаль, В. А. Пересадько, В. І. Сідорова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 632 с.
30. Довгаль О. А. Інтелектуалізація глобального економічного розвитку : монографія / О. А. Довгаль, Є. В. Фоміна. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. – 192 с.
31. Імперативи розвитку міжнародних економічних відносин в умовах глобальних викликів : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. – 528 с.
32. Innovative development of national economies: collective monograph / Innovative development of national economies: collective monograph. – Kharkiv: PC TECHNOLOGY CENTER, 2022. – 158 p.
33. 21st century higher education in the context of economic globalization: modernization strategies / ed. Dimitrina Kamenova, Nataliia Goncharenko. Varna: 2021. 175 p.
34. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічні відносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 40 с.

35. Kugelman M. Modi's play in Iran and Afghanistan// Foreign Affairs. — N.Y., 2021. — Vol. 95. — N. 3. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.foreighaffairs.com/articles/india/2016-06-05/modis-play-iran-andafghanistan>

36. Ministry of External Affairs. Government of India. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://mea.gov.in/Portal/Foreign_Relation/China_January/2014/pdf 19. National Bureau of Statistics of China. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://en.people.cn/n3/2016/0125/c90000-9008670.html>.

37. Pehrson C. J. String of Pearls: Meeting the Challenge of China's Rising Power across the Asian Littoral / Christopher J. Pehrson // Strategic Studies Institute. — 2021. — July. — P. 11. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub721.pdf>.

38. Perry A. China's New Focus on Africa / Alex Perry // Time Specials : website. 2020. June 24. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2000110_2000287_2000276,00.html.

39. Roshan Lyer Reviving the Comatose Bangladesh-China-India-Myanmar Corridor. India and China's tug of war over the corridor is preventing any progress. // The Diplomat. — 2020. — 03 May. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://thediplomat.com/2020/05/reviving-the-comatosebangladesh-china-india-myanmar-corridor/>

40. Офіційний сайт Міністерство фінансів Китаю// [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://www.mfa.gov.cn/ce/ceasean/eng/xsgd/t1322440.htm>

41. Almén Oscar, Englund Johan and Ottosson Björn. Great Power Perceptions: How China and the U.S. view each other on political, economic. FOI-R. 2021, p. 106.

42. Суецький канал, Ормузька протока, Баб-ель-Мандебська протока, Мозамбікська протока, Мис Доброї Надії, Малаккська протока, Зондська протока, Ломбокська протока, також протоки Омбаї та Вітар. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <https://statisticstimes.com/economy/china-vs-india-economy.php>

43. Глобалізація і сучасни—й міжнародний процес / За заг. ред. Б. Гуменюка і С.Шергіна: Монографія. — К.: Університет «Україна», 2019. — 508 с. 4. Городня Н. Д. Східна Азія у зовнішній політиці США: Монографія. — К.: Прінт-Сервіс, 2019. — 528 с.

44. Гончарук А. З. Азіатський вектор зовнішньої політики України: новий прагматизм / А.З. Гончарук // Стратегічні пріоритети. — 2021. — №2. — С. 168—176.

45. Лукаш О. І. Індія і Китай як визначальні джерела створення нового світового порядку: на шляху мирного співіснування та мультикультурної демократії / О. І. Лукаш // Глобальна периферія в ХХІ ст.: засади, закономірності та умови цивілізаційного ренесансу: Збірник наукових праць. — К.: Lat&K, 2024. — С. 203—224.

46. Олійник О. М. Модель розвитку економіки Китаю: досвід запобігання кризовим процесам / О. М. Олійник // Сучасні тенденції трансформації світової фінансової системи: Монографія / Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України. — К., 2020. — С. 45—50.

47. Тан Сюебін, Хань Сяодань. Вплив світової кризи на імпорتنу та експортну торгівлю Китаю: Кількісний аналіз на основі використання методів багато параметричного згладжування / Тан Сюебін, Хань Сяодань // Гоцзі мао венгі. — Пекін, 2021. — № 4. — С.3—14. (кит. мова)

48. Pandit Rajat, Parashar Sachin. US, China woo India for control over Asia-Pacific // The Times of India. — 2022. — June, 7. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http:// www.indiatimes.com](http://www.indiatimes.com)

49. Smith A. Lectures on Rhetoric and Belles Lettres (The Glasgow Edition of the Works and Correspondence of Adam Smith - 1748
50. UN Comtrade Database. Режим доступу: <https://comtrade.un.org>.
51. World Bank Open Data Режим доступу: <https://data.worldbank.org>
52. Кваліфікаційна робота бакалавра: методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освітньої програми «Міжнародні економічні відносини» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, Н. А. Казакова, С. А. Касьян, Н. В. Непрядкіна, О. В. Ханова. – 6-те вид., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 40 с.

ДОДАТОК А

